

Ім'я користувача:
Ерік Марусич

ID перевірки:
1015230798

Дата перевірки:
24.05.2023 15:45:05 CEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
25.05.2023 10:57:42 CEST

ID користувача:
100011751

Назва документа: **Molnár Viven**

Кількість сторінок: **56** Кількість слів: **15555** Кількість символів: **116322** Розмір файлу: **1.30 MB** ID файлу: **1014907460**

13% Схожість

Найбільша схожість: **1.36%** з Інтернет-джерелом (<https://9dok.org/document/q7wl5m8d-az-ukrajnai-holodomor-mint-g...>)

13% Джерела з Інтернету

81

Сторінка 58

0.07% Джерела з Бібліотеки

1

Сторінка 59

1.38% Цитат

Цитати

18

Сторінка 60

Не знайдено жодних посилань

15.7% Вилучень

Деякі джерела вилучено автоматично (фільтри вилучення: кількість знайдених слів є меншою за **8 слів** та **0%**)

15.5% Вилучення з Інтернету

434

Сторінка 61

2.73% Вилученого тексту з Бібліотеки

103

Сторінка 65

Модифікації

Замінені символи

6

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

ЗАТВЕРДЖЕНО
Вченою радою ЗУІ
Протокол N „3” від „27” квітня 2021 р.
Ф-КДМ-2

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра історії та суспільних дисциплін

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота
ІСТОРІЯ ТА РОЗВИТОК ПРОСТОРОВОЇ СТРУКТУРИ КОЛГОСПУ
«ПРИКОРДОННИК» В С. ПИЙТЕРФОЛВО (1948–1991 РР.)

МОЛНАР ВІВІЕН ДОМІНІКА ІВАНІВНА

Студентка IV-го курсу

Освітня програма: «Середня освіта (Історія)»

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Тема затверджена Вченою радою ЗУІ

Протокол № __ 8 __ / 22 листопада 2022 р.

Науковий керівник:

МОЛНАР Д. ЄЛИЗАВЕТА ОЛЕКСАНДРІВНА

науковий ступінь, вчене звання, посада: **PhD**

Завідувач кафедрою:

ЧОТАРІ Ю.Ю., к.і.н

науковий ступінь, вчене звання: **PhD**

Робота захищена на оцінку _____, «__» _____ 2023 року

Протокол № _____ / 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО
Вченою радою ЗУІ
Протокол N „3” від „27” квітня 2021 р.
Ф-КДМ-2

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра історії та суспільних дисциплін

Кваліфікаційна робота

**ІСТОРИЯ ТА РОЗВИТОК ПРОСТОРОВОЇ СТРУКТУРИ
КОЛГОСПУ «ПРИКОРДОННИК» В С. ПИЙТЕРФОЛВО (1948–1991
РР.)**

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Виконала: студентка IV-го курсу

МОЛНАР ВІВІЕН ДОМІНІКА ІВАНІВНА

Освітня програма: «Середня освіта (Історія)»

Науковий керівник: **МОЛНАР Д. ЄЛИЗАВЕТА
ОЛЕКСАНДРІВНА**

науковий ступінь, вчене звання, посада: **PhD**

Берегове 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО
Вченою радою ЗУІ
Протокол N „3” від „27” квітня 2021 р.
Ф-КДМ-2

**II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Történelem és Társadalomtudományi Tanszék**

**A TISZAPÉTERFALVI HATÁRŐR KOLHOZ TÖRTÉNETE ÉS
TÉRSZERKEZETI FEJLŐDÉSE (1948 – 1991)**

Szakdolgozat

Képzési szint: alapképzés

Készítette: Molnár Vivien Dominika

IV. évfolyamos hallgató

Képzési program: Középiskolai oktatás (történelem)

Témavezető: Molnár D. Erzsébet

tudományos fokozat, cím, beosztás: PhD

Beregszász – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	6
I. ІСТОРІЯ КОЛГОСПІВ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ У СВІТЛІ ЛІТЕРАТУРИ.....	8
1.1. Коротка історія колективізації за марксистсько-ленінськими ідеями.....	8
1.2. У роки сталінської диктатури	13
II. ОСОБЛИВОСТІ РАДЯНСЬКОГО ПЕРІОДУ В ІСТОРІЇ ЗАКАРПАТТЯ	21
III. СІМ СІЛ В ОДНОМУ КОЛГОСПІ	28
3.1. Формування Колгосп „Прикордонників”	28
3.2. Функції та результати під час діяльності „Колгоспу Прикордонників”	33
3.3. Біров Андор-голову Колгоспу „Прикордонників”	38
РЕЗЮМЕ (угорська мова).....	44
РЕЗЮМЕ (українська мова).....	45
ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА	46
ДОДАТОК	51

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS.....	6
I. SZOVJETUNIÓ KOLHOZTÖRTÉNETE A SZAKIRODALOM TÜKRÉBEN	8
1.1. A kollektivizálás rövid története a marxista-leninista gondolatok nyomán.....	8
1.2. A sztálini diktatúra éveiben.....	13
II. A SZOVJET IDŐSZAK SAJÁTOSSÁGAI KÁRPÁTALJA TÖRTÉNELMÉBEN.....	21
III. HÉT FALU EGY KOLHOZBAN.....	28
3.1. A Határőr Kolhoz megalakulása.....	28
3.2. A Határőr Kolhoz működése, eredményei.....	33
3.3. Bíró Andor kolhozelnök	38
ÖSSZEFOGLALÁS	44
РЕЗЮМЕ.....	45
IRODALOMJEGYZÉK	46
MELLÉKLET	51

BEVEZETÉS

A szakdolgozat témája: *A tiszapéterfalvi Határőr kolhoz története és térszerkezeti fejlődése (1948-1991)*, melynek keretein belül a Szovjetunió időszakában élő tiszaháti magyar falvak társadalmi-gazdasági helyzetei kerülnek feldolgozásra.

Tudniillik, hogy Kárpátalja, mint Szovjetunió délnyugati része sem maradhatott ki a kollektivizálás folyamatából, ami az 1940-es évek második felében érkezve egyszerre fordította fel az itt élő magyar falvak mindennapjait. Ez az „új rendszer” a magyarság életében igen sok változásokat hozott, mellyel egy idő után kénytelenek voltak együtt élni.

Azért választottam ezt a témát, mert szerettem volna mélyebben megismerni a szomszédfalum, Tiszapéterfalván egykoron működő, s figyelemreméltó eredményeket felmutató Határőr Kolhoz helyzetét. Motivációmhoz az is hozzájárult, hogy a téma, amelyet választottam, nem a régmúlt történései közé tartozik, ezáltal lehetővé vált a mélyinterjúk készítése a helybéli lakosok visszaemlékezéseinek köszönhetően.

A dolgozat fő célja bemutatni Bíró Andor kolhozelnök máig meghatározott szerepét, továbbá az általa fellendített hét falut egybefogó, még az Ukrán Szocialista Köztársaságon túl is nagy elismertségnek örvendő Tiszapéterfalvai Határőr Kolhozt.

A szakdolgozatom ennek megfelelően három fő fejezetből áll. Az első fejezet a szocializmus történetével, a marxista-leninista elvekkel foglalkozik. A második fejezet a szovjet-rendszer kiépítésével és Kárpátalja kollektivizálásával, a harmadik fejezet pedig azzal foglalkozik, hogy hogyan is működött a Tiszapéterfalvai Határőr Kolhoz, és milyen kimagasló eredményekkel gazdagította a Szovjetunió gazdaságát. Ezt követően a korszerű gazdaságot vezető Bíró Andor, avagy a „szocialista munka hőse” meghatározó tevékenységeit ismertetem.

Munkám során több szakmunka is segítséget nyújtott, s látott el sok érdekes és hasznos információval. Ilyen volt Varga Zsuzsanna (Modell transzferek keletről és nyugatról: mezőgazdasági termelészövetkezetek Magyarországon (1949-1989). In. A sztálini kolhozmodell és exportja Kelet-Közép-Európába. Budapest, 2014). Heller Mihail – Nyekrics Alekszandr szerzőpáros (Orosz történelem. A Szovjetunió története. Osiris Kiadó, Budapest, 2003). Szerdahelyi István (A sosem létezett szocializmus. Saluton Kiadó, Budapest, 2005). Oficinszkij Román (Kárpátalja 1919 – 2009 történelem, politika, kultúra. Szerk.: Fedinec Csilla-Vehes Mikola, Budapest-Ungvár Argumentum MTA Etnikai – nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 2010), valamint Molnár D. Erzsébet (Kárpátaljai magyarok a Szovjetunió hadifogoly- és munkatáborában (1944-1953). Doktori (PhD) értekezés. Debreceni Egyetem BTK, 2015).

Dupka György műve (A szovjet hatóság megtorló tevékenysége Kárpátalján (1944-1991). Intermix Kiadó, Ungvár, 2014).

Továbbá hatalmas segítséget nyújtott Borbély Sándor: A szovjet politikai diktatúra által konstituált történeti múlt. A lokális időtapasztalat intézményes átalakítása Kárpátalján az 1960–1980-as években című tanulmánya.

Fontos megemlítenem, hogy mivel csekély számban állt rendelkezésemre irodalom, ezért sajtó kutatással is bővítettem dolgozatomat, aminek segítségével egy átfogó képet kaphattam a Tiszapéterfalvai Határőr Kolhoz mindennapjairól.

I. FEJEZET.

SZOVJETUNIÓ KOLHOZTÖRTÉNETE A SZAKIRODALOM TÜKRÉBEN

1.1. A kollektivizálás rövid története a marxista-leninista gondolatok nyomán

A 19. század közgazdaságtanának, sőt általában társadalomtudományának egyik legjelentősebb és mindmáig nagy hatású alakja Karl Marx volt. „A Tőke” három kötete és az „Értéktöbblet-elméletek” c. műve mellett olyan cikkeket, tanulmányokat is írt, és társszerzője volt a „Kommunista kiáltvány” -nak, amelyekkel ő maga is politikai célú ideológiát vezetett.¹ Így a szocializmus-elképzelések kialakulásának történeti vázlata, mint „tudományos szocializmusnak” mondott elképzelés Karl Marx és Friedrich Engels filozófus, szintén a marxizmus meghatározott megalapozója fantáziájában született meg, a jövő társadalmának víziójaként.

Marx és Engels 1848-ban megjelent „A kommunista párt kiáltványa” című programjából világosan látszik a kommunista diktatúra kiépítésének lépései és a paraszti gazdaság fokozatos felszámolásának lehetősége. A Kommunista kiáltványban általánosságban a kollektivizálásról is szóltak, miszerint a kommunisták ebben az egyetlen kifejezésben foglalhatják össze elméletüket: a magántulajdon megszüntetését. Ezt követően kijelentették, hogy az uralkodó osztály fokról fokra elragad minden tőkét, hogy az állam, azaz az uralkodó osztállyá szervezett proletariátus kezében centralizáljon minden termelési szerszámot. Ennek konkrét lépése a földtulajdon kisajátítása és a földjáradék állami kiadásokra fordítása volt. A hetedik pontban ismét érintik a föld problémáját a nemzeti gyárak, termelési szerszámok gyarapítása, a földek megművelhetővé tétele és javítása közös terv szerint, vagyis a „közös terv” kifejezés egyrészt a tervgazdaságra utal.²

A marxizmus egyebek között állást foglalt abban,

- hogy mi viszi előre az emberi társadalom fejlődését, mi annak a meghatározható iránya, milyen szakaszokon keresztül, és milyen végső kifejelettel;
- hogy mi a fejlődés belső „motorja”, és melyek annak a társadalom mindenkori gazdasági, illetve „termelési viszonyai” (tulajdon-, munkamegosztás- és jövedelemelosztási viszonyai) által meghatározott keretei, illetve korlátjai;

---

¹ SZENTES Tamás: Marx politikai gazdaságtana. Avagy: marxista volt-e maga Marx? Budapesti Corvinus Egyetem Közgazdaságtudományi Kar, 2018. 65.

<https://core.ac.uk/download/pdf/159129091.pdf> (2023.02.24.)

² SZERDAHELYI István: A sosem létezett szocializmus. Saluton Kiadó, Budapest, 2005. 6.11.

- hogy milyen kölcsönhatások, illetve ellentmondások képződhetnek a „termelési módon” belül a „termelési viszonyok” és a „termelőerők” között;
- hogy mi az élő emberi munkának és a munkaerő minőségének a szerepe a fejlődésben;
- hogy mi a piaci ösztönösség és a versenynek a termelők differenciálódására, a technikai fejlődésre, a monopolizálódásra, stb. gyakorolt hatása;
- hogy melyek a tőke nemzetközi áramlásának indítékai, és milyen annak hatása a tőkét exportáló, illetve importáló országok fejlődésére nézve;
- hogy a „későn jövők”, vagyis az iparosodásban megkésett országok követhetik-e, illetve kövessék-e a már fejlettebbek példáját; valamint,
- hogy milyen társadalmi-gazdasági rendszerek (formációk) jöttek létre és követték egymást a történelemben;
- hogy miért és miként váltotta/váltja fel egyik a másikat;³

Marx és Engels tisztában voltak vele, hogy ennek megvalósítása elképzelhetetlen az erőszak alkalmazása nélkül, és ami jellemző volt rájuk, hogy nem titkolva nézeteiket és szándékaikat, nyíltan ki is jelentették.⁴ Lényegében rámutattak arra is, hogy ez a rendszer az osztálytársadalomnál fejlettebb rendszer, illetve történelmileg vizsgálta a kapitalizmus kifejlődéséhez vezető folyamatot, és következtetései alapján kijelölte ennek a társadalmi formációnak a helyét az emberi társadalom fejlődésének menetében.⁵

Marx és Engels legtöbbször csak az iparban dolgozó munkásokat tekintette a munkásosztály részének, s a mezőgazdasági munkásokat, nincstelen parasztokat, az „agrárproletariátust” kizárta e körből. Mutatja ezt az, amikor Marx a gothai programmal kötekedve azt írta, „Németországban a dolgozó nép többsége parasztokból áll, nem pedig proletárokból.” A marxista szakirodalomban ez a felfogás vált aztán uralkodóvá, amit a „munkás-paraszt szövetség” jelszava is egyértelművé tett.⁶ Mindezen által nem vonható kétségbe az, hogy Marx és vele együtt Engels volt az, aki megteremtette a kommunizmus gyakorlatának alapjait, ott ahol az emberek társadalmi egyensúlyban élnek, osztálykülönbség, vallás és tulajdon nélkül. Marx mellett tehát Friedrich Engelsre is a 19. század kommunizmusának és a társadalmi változások elkötelezett híveként emlékeznek. Karl

---

³ SZENTES 2018: i.m. 66.

⁴ HORVÁTH Gergely Krisztián: Kommunista agrárpolitika és a kollektivizálás első hulláma Magyarországon. In.: Magyar Szemle, 2019.1-2. szám. 50.

⁵ SZENTES 2018: i.m. 68.

⁶ SZERDAHELYI 2005: i.m. 13.

Marxszal együtt Engels könyvei és kiadványai hatással voltak a társadalmakra világszerte, különösen Szovjetunióra.⁷

Miután a bolsevikok 1917-ben átvették a hatalmat Oroszországban, még egy jó ideig nem indult átfogó iparosítási program, de több évre szóló központi tervezés vagy nagyszabású mezőgazdasági szocialista kollektivizálás sem. A szovjet vezetés ezt azzal magyarázta, hogy nem voltak biztosak abban, hogy a parasztok erre mennyire lesznek hajlandók.⁸ Később rájöttek, hogy minimális társadalmi támogatottság mellett ezt csak a terror eszközeivel érhetik el. Így a Szovjetunió első vezetője, marxista gondolkodó Lenin, majd utódja, Sztálin által a terror rendszerévé szilárdított, marxi-engelsi alapelveken nyugvó szovjetmodellben ellenségnek számított és megsemmisítésre került minden, a kommunisták útjában álló társadalmi csoport.⁹

Lenin gondolkodói pályafutásának kezdeti szakaszában próbálkozott a szocializmus fogalmának elvi felvetésével. Ebben csakis Marx és Engels művei álltak rendelkezésére, de nem minden esetben ragadták meg azok gondolatai Lenin képzeletét. Nem mondott ellent, ugyanis különös tisztelettel viszonyult azon gondolkodókhoz, akik egy nem kapitalista társadalom létrehozásának lehetőségeit vizsgálták.¹⁰ Lenin Marx és Engelszel szemben úgy gondolta, hogy nem szükséges megvárni az ország gazdasági fejlődését, és a kommunizmus azon fokát, amit a kapitalista fejlődés irányozott elő, hanem ki kell használni a forradalmi helyzetet, amit csak a bolsevik hatalomszerzés révén valósíthatnak meg.¹¹

1917 szeptemberében fejezte be és 1918-ban jelentette meg *Állam és forradalom* című munkáját. A mű azok közé a marxista alkotások közé tartozik, amelyek kezdettől fogva fontos szerepet töltek be a munkásmozgalom elméleti és gyakorlati problémáinak megoldásában. Forradalmárok, propagandisták váltak segítségével érett marxistákká. Lenin mondanivalója mai napig nem avult el, ma is élő öröksége a forradalmi munkásmozgalomnak. Korunkban a kapitalizmus válságának elmélyülése és a különböző forradalmi mozgalmak fellendülésének értékelése ugyancsak napirendre tűzi alaposabb tanulmányozását és felhasználását. Mai követői ezért nemhiába állapítják meg ezzel kapcsolatban, hogy Lenin a legelvontabb, legfilozófikusabb műveit is mindenkor a mozgalom szükségletei, az osztályharcban felmerült problémák elméleti tisztázása érdekében írta. Gyakorlati tevékenységét pedig mindig az

---

⁷ <https://www.investopedia.com/terms/f/friedrich-engels.asp> (2022.10.26.)

⁸ [Szovjet-Oroszország iparosítása I. - Forradalmi Forrás \(blog.hu\)](#) (2022.10.26.)

⁹ HORVÁTH 2019: i.m. 50.

¹⁰ KRAUSZ Tamás: Lenin. Társadalomelméleti rekonstrukció. Napvilág Kiadó, Budapest, 2008. 389.

¹¹ SZERDAHELYI 2005: i.m. 23.

elméletre alapozta, klasszikus példát adva ezzel az elmélet és gyakorlat egysége megvalósításához. A mű társadalmi és eszmei előzményei a kapitalizmus imperialista szakaszához kapcsolódnak. Ezt a történelmi korszakot Lenin a szocializmus, a proletárforradalom előestéjének nevezi. Az első imperialista világháború tovább fokozta a kapitalizmus ellentmondásainak kiéleződését és meggyorsította a forradalmi válság érlelődését. 1917 februárjában a polgári forradalom győzelme Oroszországban lehetővé tette a forradalomnak szocialista forradalomba való átfejlesztését. Ezáltal közvetlen feladatává vált a marxizmus megvalósítása.¹²

Lenin Marx-Engels tanaiból kiindulva, a párizsi kommün gyakorlati példáját alapul véve rajzolta meg a proletárforradalom után kialakuló kommunista állam képét. Ebben az államban nincs hadsereg, nincs rendőrség, csak választott tisztviselők, s az államirányítási feladatok olyan egyszerűek lesznek, hogy azt bárki képes lesz vezetni, akár még egy szakácsnő is. A proletárdiktatúrának két feladatot szánt, a kizsákmányolókat ellenállásának megtörését és a tömegek irányítását. Az első végrehajtását egyszerűnek tartotta, mivel úgy gondolta, hogy a nép elsöprő tömege el fogja tiporni a kizsákmányolókat kisebbségét. De a másik funkció sem okoz nagyobb nehézségeket, ugyanis a dolgozó népnek „alá kell vetnie magát egy fegyveres élcsapatnak, mindaddig, amíg el nem sajátítja az erőszak és alárendeltség nélküli együttélés követelményeit.”¹³

Mivel Szovjetunióknak korábban nem volt bevett gazdaságpolitikája és a „Kommunista kiáltvány”, illetve a „Párizsi Kommün” sem volt teljes mértékben megfelelő Oroszországnak, s közben a parasztság gazdasági és szociális differenciálódása is eléggé megosztó volt, figyelt fel Lenin arra, hogy az orosz paraszt nagyon gyakran és fontos mezőgazdasági övezetekben az osztásföldet („saját földjét”, amellyel a faluközösségen belül rendelkezett) nem is használja, hanem eszközök hiánya miatt bérbe adja vagy más formában idegenedik el a földtől. A parasztság erős differenciálódásának okát a kapitalista hitelpolitikában, a konkurenciában és általában a termelésben, a gépi technika fejlődésében kereste. A paraszti differenciálódás okait vizsgálva jutott el Lenin a piacig, a piacgazdaság kérdéséig: „A fő ok, amely a parasztságon belül a gazdasági érdekek harcát előidézti – olyan rend fennállása, amelyben a társadalmi

---

¹² HÉDERNÉ DR. Kozák Róza: Lenin „Állam és forradalom” című munkájának értelmezése. Acta Universitatis Szegediensis: sectio philosophica, Acta Philosophica Tomus IX. 1968.3.

http://acta.bibl.u-szeged.hu/2462/1/philosophica_009_003-026.pdf (2023.02.24.)

¹³ HELLER Mihail – Nyekrics Alekszandr: Orosz történelem. A Szovjetunió története. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.47.

termelés szabályozója a piac.” A piacgazdaság létrejöttét kapcsolja össze második fennmaradt munkájában, amelynek címe: Az úgynevezett piackérdésről.¹⁴

Ezután sem habozott, mivel az első feladatok között szerepelt az államgépezet lerombolása és szétzúzása. Ez a folyamat még 1917. októberében megkezdődött, amikor feloszlatta a hadsereget. Ezután pedig rögtön megkezdődött a bíróságok és igazságszolgáltatási rendszer megsemmisítése. A forradalom miatt a rablás, gyilkosság fogalma sem volt ismeretlen, amit Makszim Gorkij örökített meg a felháborodott hangvételű krónikájában. 1918. júliusáig a „Nova zszizny” lapjának betiltásáig közli Időszerűtlen gondolatok címmel a „népi komisszárokat” leleplező tényeket, akik a nép iránti hűségüket úgy akarták megmutatni, hogy nem riadnak vissza a kivégzésektől, gyilkosságoktól, a letartóztatásoktól sem, s attól sem, ha valaki ellentmond nekik bátran állnak neki rágalmozó vádaknak, illetve meghazudtolásnak.

Az orosz népet leginkább értelmiséget a forradalom mélyen megrázta, ami miatt hosszas sztrájkokba kezdtek. A petrográdi, moszkvai sztrájkok így csakhamar átterjedtek más városokra is. Sok helyen megbénult a közlekedés, az áramszolgáltatás is. A bolsevikok jelenlétének legjobban inkább az értelmiségi réteg nem örült. Sokan tagadták meg jelenlétüket, ilyen volt a Pirogov Orvostársaság és a felsőoktatási intézmények professzori kara is. Valójában Lenint az értelmiség nem igazán érdekelte, mivel mindig is rosszindulattal és bizalmatlanul állt hozzájuk, bár mindig is azt tanította, hogy az értelmiség teremtheti meg a munkásosztály forradalmi öntudatát. Ami a munkásokat illeti, először kiábrándultak a forradalomból, ami pont miattuk hajtotta volna végre a proletárforradalmat, majd megértették Lenin azon szavát, hogy elkövethetnek hibákat, mivel megfogják tanulni a dolgokat megfelelően kezelni.¹⁵

A fő ok, amiért valójában elégedetlenkedtek, nem más, mint a hadikommunizmus, a mezőgazdasági termékek beszolgáltatási kényszere, amiért cserébe semmit nem kaptak. Továbbá a pénz elértéktelenedett, az ipar pedig nem termelte meg a szükséges termékeket a falvak számára, ami éhínséghez vezetett. Ekkor Lenin nagyot csalódott a proletariátusban (leginkább a parasztokban).¹⁶

A hadikommunizmus sikertelenségéről „A terményadóról” című cikkében Lenin a következőket írta: „A hadikommunizmust érdemünknek kell tekinteni. Nem kevésbé fontos azonban, hogy tisztában legyünk ennek az érdemnek igazi mértékével. A hadikommunizmust

---

¹⁴ KRAUSZ Tamás: 1905 a lenini paradigmában – adalékok. Lenin kapitalizmus-elemzése és a forradalom. *Eszmélet*, 2005. 17. évfolyam, 65-68. szám. 161.

http://www.eszmelet.hu/krausz_tamas-1905-a-lenini-paradigmaban-adalekok-lenin-ka/ (2022.10.27.)

¹⁵ HELLER-Nyekrics 2003: i.m.49-52.

¹⁶ U.o. 54.

a háború és a pusztulás kényszerítette ránk. Arra számítottunk — vagy talán helyesebben: feltételeztük elégséges számítás nélkül —, hogy a proletár állam közvetlen parancsszavával meg tudjuk majd szervezni kisparaszti országunkban az állami termelést és az állami termékelosztást kommunista elvek alapján. Az élet megmutatta, hogy tévedtünk.”¹⁷

1921 azaz év, amikor újdonságként hatott az, hogy az Új Gazdasági Politika (NEP) keretében engedélyezték a viszonylag szabad kereskedelmet és kisebb magánvállalkozásokat. Kapitalista viszonyok kezdeményei születtek nagyobb vállalatoknál is, melyeket trösztökké és szindikátusokká alakítottak, s a bolsevikok egyszer csak megengedték ezek koncesszióba adását, még a külföldi vállalkozóknak is. A gyári munkások élelemellátmány helyett újból pénzben kapták a bérüket – méghozzá nem "egyenbért", ahogyan a hadikommunizmus ideje alatt, hanem az elvégzett munka mennyiségétől és minőségétől függő bérezést. Ezek az újítások elképesztő hatást produkáltak: a világháború és a polgárháború által kifosztott Oroszország 1925-re elérte az 1913-as év gazdasági mutatóit. A NEP az 1930-as évek közepéig működött, míg aztán azt Sztálin fokozatosan megszüntette és visszatért a korábbi hadikommunizmushoz. A Lenin-pártiak érvei között szerepel, hogy a hadikommunizmus, melynek elemeit Sztálin a harmincas években újból elővette, Lenin esetében csak kényszerintézkedés, amelyre a polgárháború körülményei miatt volt szükség. A háború végeztéül Lenin hozzálátott a szabad szocializmus építéséhez, amely figyelembe vette a polgárok gazdasági és politikai szabadságát.

Mindazonáltal Lenin "politikai és írói örökségének" vizsgálata azonban ennek az ellenkezőjét mutatja, vagyis azt, hogy az ő szocialista modelljét éppen a hadikommunizmus léte alkotja, amelyben az állam mindent elvesz az emberektől, majd ő dönti el, kinek mit ad.¹⁸

1.2. A sztálini diktatúra éveiben

Sztálinnak ideológiájában és propagandájában igazán volt mire építenie, ugyanis Marx, Engels és Lenin életműve segíthette.¹⁹ Tanulmányozta Marx „Tőké”-jét, a „Kommunista Párt Kiáltványát”, Marx és Engels egyéb műveit, megismerkedett Leninnek a narodnyik irányzat, a „legális marxizmus” és az „ökonimizmus” ellen irányuló műveivel. Sztálin határtalanul hitt Lenin forradalmi géniuszában és elindult Lenin útján.²⁰

---

¹⁷ IMRE Ottó: Lenin a szocialista gazdaság irányításáról. In.: Tisza Táj, 1967. 21.évfolyam, 11. szám. 1045. http://tiszataj.bibl.u-szeged.hu/4935/1/tiszataj_1967_011_1043-1048.pdf (2022.10.27.)

¹⁸ VAGYIM Arisztov: Új módszerek, új kegyetlenségek. Szemelvények Vlagyimir Iljics Lenin életéből (3. rész) *Hetek Közéleti Hetilap*, 2004. április. 12. 8. évfolyam. 15. szám. https://www.hetek.hu/hatter/200404/uj_modszerek_uj_kegyetlensegek (2022.10.27.)

¹⁹ UJLAKY István: Tiberius és Sztálin. Flaccus Kiadó, Budapest, 2007.11.

²⁰ G.F. Alekszandrov-M.R. Galaktjionov-V.Sz. Kruzskov-M.B. Mítjin-P.N. Poszpjélov-V.D. Mocsálov: Joszif Visszarionovics Sztálin. Szikra Könyvkiadó, Budapest, 1949. 10.15.

Az állam és társadalomkoncepciója minden bizonnyal a húszas években kezdett kikristályosodni, amikor már minden kétséget kizárva sikerült leszámolnia trónkövetelőivel, Trockijjal, Zinovjevvel és Buharinnal: Trockijt száműzetésbe kényszerítve, Zinovjev és Kamenyev kizárva a pártból, s az egykor még védelmezett Buharin is elbocsájtásra került. Ilyen ellenségek mellett megengedhette magának Sztálin, hogy ne legyenek barátai.²¹

Ezek alapján már az 1920-as évek elején is megmutatkozott uralkodó jellemvonása, a mindent és mindenkit legyűrő nagyra törése. Lenin halála előtt felismerte Sztálin veszélyes jellemét, tapintatlan embernek tartotta, és úgy vélte, hogy minden képesség, ami egy vezetőnek szükséges, hiányzik benne.²²

Tagja volt az első Népbiztostanácsnak, amelyet Leninnel az élen, az Októberi Forradalom győzelme után a II. Összoroszországi Szovjetkongresszuson választottak meg. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom gyökeresen megváltoztatta a helyzetet, mivel ez a forradalom az egész világot két rendszerre, a kapitalizmus és a szocializmus rendszerére osztotta. A bolsevikok pártja új viszonyok közé került és új, óriási feladatokat kellett megoldania. Gyökeresen megváltoztak a munkásosztály harcának formái is. A Szovjetkormány fennállásának első napjaitól fogva egészen 1923-ig Sztálin a nemzetiségek ügyeinek népbiztosa volt. Ő vezette közvetlenül a pártnak és a Szovjethatalomnak egész munkáját.²³

Lenin 1924. január 21-én bekövetkezett halálának gyászünnepe is igen sajátosan szervezte Sztálin, aki ereklyeként magasztalta és magasztaltatta Lenin holttestét, s ezzel azt igazolva, hogy ő a forradalom vezérének kiváló tanítványa.

Az ezt követő 1923-1926 közötti periódus a szovjetköztársaságok polgárai számára a remény és várakozás időszaka volt, mivel a különböző térségekben kialakult elégedetlenségi hullám ellenére ez volt a szovjet történelem egyik legnyugodtabb korszaka. Az ország magához tért. Fejlődött az ipar, bár ez lassabban haladt, mint a mezőgazdaságé. Fejlődött a fogyasztói szükségleteket kielégítő, közszükségleti cikkek előállító gyárpar is. A nehézipar azonban csak igen lassan állt talpra.²⁴

Nemtitok, hogy az 1920-as években nagyon lassan emelkedett az életszínvonal. A munkások többsége naponta 10 órás műszakokat dolgozott keservesen végig kis fizetségért. A

---

²¹ HELLER-Nyekrics 2003: i.m. 231.232.

²² BOGNÁR Lilla: A hatalomgyakorlás módszerei a sztálini Szovjetunióban és a nemzetiszocialista Németországban. A szovjet és a német jog jellegzetességeiről. Gondolatok a hatalomgyakorlásról. In.: https://dtk.tankonyvtar.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/4133/02_bognar_lilla.pdf?sequence=1&isAllowed=y (2023.02.24.) 2.

²³ G.F. Alekszandrov-M.R. Galaktjionov-V.Sz. Kruzkov-M.B. Mitjin-P.N. Poszpjélov-V.D. Mocsálov 1949: i.m. 60.61.

²⁴ HELLER-Nyekrics 2003: i.m. 156.157.

városok túlnépesedettek voltak. Az 1920-as évek végén, az iparosítás kezdetéig, az ukrán városok legnagyobb problémája a munkanélküliség volt, aminek következtében elszabadult a bűnözés, egyre nőtt a nincstelenek száma. Ennek értelmében eltörölték a szeszárúsítási tilalmat, a nép áttért a vodkára, a kincstár ezáltal nagy nyereségre tett szert szeszitalok gyártásának monopóliumából. A vidéki életben a változások nem voltak nagy mértékben érzékelhetők. A parasztnak jóval több földje volt, mint korábban, viszont hatalmas adókat fizettek és a városi emberektől eltérően nem jutottak hozzá az áruk és egyéb szolgáltatásokhoz.²⁵

Tény, hogy az 1927-28-ban kiéleződött gabonaválság bebizonyította, hogy a NEP viszonyai között érvényesülő piac ellentétes a szovjet állam érdekeivel. 1926–27-ben a mezőgazdasági felvásárlási árak tovább csökkentek. A gabonafélék árát, az állam 20–26%-kal csökkentette. A paraszti gazdaságok ezért kénytelenek voltak a készleteik visszatartásához folyamodni. 1928 januárjáig a szovjet állam több mint egy millió tonnával kevesebb gabonát vásárolt fel, mint egy évvel korábban. Ezáltal nem a városi munkásság és a hadsereg ellátása került veszélybe, hanem a gabonaexport is, amelyet a szovjet iparosítás elengedhetetlennek tartott.²⁶

A szovjet közigazdászok 1927-ben vették elő az első öt éves terv kidolgozását, ami az iparosításnak volt alárendelve. Végrehajtását 1928 októberére tervezték, de csak 1929 áprilisában terjesztették elfogadásra a 16. pártkonferencián.²⁷

Sztálin 1929-ben megünnepelte ötvenéves jubileumán, mint az SZSZKSZ kétségbevonhatatlan vezetője a fenyegetések, külföldi agresszió, ipari növekedés és nagy tőkebefektetések hiánya miatt bejelentette, hogy áttér a gyökeres társadalmi átalakítások programjára, ami a nagy áttörés nevet kapja. Az effajta iparosítás, és a mezőgazdaság erőszakos kollektivizálása teljesen megváltoztatta a Szovjetunió arculatát. A bolsevikok különböző kényszerítő eszközökkel terelték be az országot az iparosítás korszakába, aminek eredményeként kialakult a sztálini politikai rendszer. Az erőltetett iparosítás, a rohamléptekkel zajló urbanizáció megváltoztatta a Szovjetunió szociális szerkezetét.

Az első öt éves tervidőszakban kiemelt figyelmet kapott a nehézipar. 1500 új ipari objektum épült, amiből 400 az USZSZK területén. 1927-1932-ben felépült a Dnyeperi Vízi Erőmű, Európa legnagyobb gátja. Új üzemek kezdtek meg működésüket, mint a Harkovi

---

²⁵ SZERHIJ Jekelcsik: Ukrajna története. Egy modern nemzet születése. Kairosz Kiadó, Budapest, 2014. 129.130.

²⁶ VARGA Zsuzsanna: Modell transferek keletről és nyugatról: mezőgazdasági termelőségvetkezetek Magyarországon (1949-1989). In. A sztálini kolhozmodell és exportja Kelet-Közép-Európába. Budapest, 2014.28.

²⁷ HELLER-Nyekrics 2003: i.m. 211.

Traktorgyár, vagy a Zaporozsjei Kohászati Traktorgyár. A Zaporozsztál például 933 millió rubeljébe került az államnak, és ez lett a két világháború között felépített legdrágább ukrán vállalat.²⁸

Az 1920-as évek közepén a mezőgazdaság átalakításának értelmében a paraszti üzemekből szervezett közös gazdaságoknak három típusa terjedt el ezután: a kommuna, az artel és a TOZ. A kommunák nemcsak közös termelési egységek voltak, hanem fogyasztási közösségek is. Gyakran együtt is laktak, és a gyerekeket is közösen nevelték. Az artelben közösen folyt a termelés, de a tagok rendelkeztek egy olyan kisméretű földdel is, ahol saját maguk gazdálkodtak. Néhány állatot is nevelhettek, s az ehhez szükséges eszközöket is megtarthatták. A TOZ (Tovariscesztvo po obsesztvennoj Obrabotke Zemli-Egyesülés a föld közös megművelésére) lazább földművelési forma volt, itt csak bizonyos munkálatokat végeztek közösen. A parasztság alig 1%-a tömörült közös gazdaságokba, a legkisebb mutató a TOZ típusnál volt megfigyelhető.

1932 végére 61,5%-ra emelkedett a kollektivizált parasztgazdaságok aránya, ami vetésterületben 2,3%-ról 77,7%-ra való ugrást jelentett. A közös gazdaságok 95,9%-a lett artel típusú, 2,1%-a egyszerűbb társulás, a kommunák aránya pedig a kezdetben tervezett 25%-kal szemben mindössze 2% lett. A kolhoz az artel szinonimájává vált, s idővel teljesen ez az elnevezés terjedt el.²⁹

Az 1920-as évek közepén még a termőföldek negyedét kézzel vetették be, a felét sarlóval és kaszával aratták le. Ilyen körülmények között indult meg a kollektivizálás, azaz a kolhozok létesítése. Egy 1933-as beszédében Sztálin így fogalmazott: „ha becsületesen fogunk dolgozni, magunknak dolgozni, a saját kolhozainknak, akkor elérjük, hogy alig két-három év alatt minden kolhozparasztot – a volt szegényparasztokat, a volt középparasztokat egyaránt – a jómódú emberek színvonalára emelünk, olyan emberek színvonalára, akik a termékek bőségét élvezik és minden tekintetben kultúréletet élnek.”³⁰

Aki belépett a kolhozba, annak egész vagyonát át kellett adnia. Az ez idő tájt megalakult Kolhozcentrum, ami december 10-én utasította „a teljes kollektivizálás alá eső körzetekben működő összes helyi szervezetet, hogy 100%-ban kollektivizálják az igavonó állatokat és

---

²⁸ JEKELCSIK 2014: i.m. 135.137.

²⁹ VARGA 2014: i.m. 34, 35.

³⁰ FEDINEC Csilla - Font Márta - Szakál Imre - Varga Beáta: Ukrajna története: régiók, identitás, államiság. Gondolat Kiadó, Budapest, 2021. 349.

szarvasmarhákat, 80%-ban a sertéseket, 60%-ban a juhokat és baromfikat, a kollektív gazdaságok 25%-ának pedig kommunaformában kell működnie”.³¹

Mivel a kolhozokban minden közös tulajdon volt, s ennek az önkéntes vállalása felfoghatatlan volt a parasztember számára, aki néhány évvel korábban jutott földtulajdonhoz a földosztás révén.³² Először nem volt kötelező a tagság, de látva, hogy alig-alig volt olyan paraszt, aki belépett volna, később kötelezővé tették a belépést. Persze így is rengeteg ember volt, akik fellázadtak a rendszer ellen és nem akarták a terményüket beszolgáltatni.³³ Huszonötezer kommunistát a falvakba küldenek, hogy zavarják be a parasztokat a kolhozokba. A parasztnak azt mondják, hogy aki nem lép be a kolhozba, az a szovjethatalom ellensége. 1928. július 1-jén a parasztnak 1,7%-a, 1929 novemberében 7,6%-a, 1930 márciusában 58%-a tartozott a kolhozokhoz.³⁴ A hatalmas tömegeket megmozgató tiltakozási hullámok lelassították a kollektivizálás menetét. Az állami tervek nem teljesítése miatt a hatalom büntetésből előbb a gabonát, majd a teljes élelmiszerkészletet tulajdonította el a lakosságtól. A hatalom Ukrajna és az orosz tagköztársasághoz tartozó, de zömmel ukrán lakosságú Kubány területén lezárta a közlekedési útvonalakat, hogy megakadályozza az éhezőknek a központi városokba áramlását.³⁵

Olyan elképzelhetetlen volt az éhség, hogy az emberek megfélemltek a tabukról, megették a hagyományos élelmiszerkultúrába nem tartozó növényeket, állatokat, a bődönt, amiben valamikor zsírt tartottak, lobogó vízbe mártották, hogy egyetlen csepp se menjen kárba. Egyes helyeken civilizációs tragédiát jelentő kannibalizmust is feljegyeztek. Kiütött a háborús betegségnek tartott kiütéses tífusz is. Moszkva ezért utasításba adta, hogy a halotti bizonyítványban (ha még egyáltalán volt is ilyen) ne tüntessék fel a halálokot, az éhség miatt elpusztult emberek halálának körülményét ne vezessék be az anyakönyvekbe.³⁶ Ráadásul az állam nemhogy harcolt volna ellene, de még segítette az éhínség terjedését. Ugyanis a kollektivizálás miatt kitört éhínséget tagadták a hatóságok, ezt bizonyítja az a tény, hogy az éhínségnek még a pusztta említése is államellenes büntettnek számított.³⁷

Tehát az 1932-1933-as években a kollektivizálás és éhínség megsemmisítette az ukrán parasztságot, mint a hatalommal szembemenő társadalmi erőt. Ezzel együtt a terror felszámolta

---

³¹ HELLER-Nyekrics 2003: i.m.221.

³² FEDINEC-FONT-SZAKÁL-VARGA 2021: i.m. 349

³³ HAJNER Gyula: https://amirolatortenelem.blog.hu/2015/09/24/holodomor_az_ukran_holokauszt (2023.02.24.)

³⁴ HELLER-Nyekrics 2003: i.m. 221.

³⁵ JEKELCSIK 2014: i.m. 135.

³⁶ FEDINEC-FONT-SZAKÁL-VARGA 2021: i.m. 350.

³⁷ HELLER-Nyekrics 2003: i.m. 224.

a politikai elitet, s az ukrán értelmiség körében aláásta a nemzeti kultúrát és helyette a sztálini kulturális értékeket honosította meg.³⁸

Mai napig vannak viták az áldozatok számáról. A legelfogadottabb talán az, hogy két év alatt a Szovjet-Ukrajna területén mintegy hétmilliónyan haltak éhen, és még hárommillióan Belarusz, a Kubány, a Volgamente és Kazahsztán területén. Összehasonlításképpen: a második világháború idején mintegy nyolcmillió ukrán halt meg, beleértve a katonákat és a civil lakosokat is. Egy olasz történész, Andrea Graziosi fogalmazott a legpontosabban: „lehetséges, hogy a holodomor nem volt előre megtervezve, de ha már bekövetkezett, a hatalom tudatosan felhasználta politikai és ideológiai céljai érdekében, és éppen ezért genocídiumnak tekinthető.”³⁹

Mindezen túl a kolhozrendszer megszilárdítása nehéz körülmények között indult meg. Gyenge volt a munkamorál és a szakértelem hiánya is hatalmas problémákat jelentett, mivel kulákok deportálásával a szakértelem eltűnt. Gyakori problémát jelentett, hogy olyan vezetőséget neveztek ki a nagyvállalatok élére, akik egyáltalán nem rendelkeztek megfelelő ismeretekkel, így nem értettek hozzá. A helyzetet tovább rontotta a nagyérdemű 1934–1938 közötti tisztogatások időszaka.⁴⁰

Az 1933-ban elkezdett tisztogatást 1935-re kellett volna befejezni, de a KB hamarosan újból elrendelte a párttagok és jelöltek dokumentumainak felülvizsgálatát, február 1-jén pedig elkezdődött a tagkönyvcseré is. 1933-tól a párt egyfolytában lélektani nyomás alatt volt. Minden párttag úgy érezhette, hogy a veséjébe látnak. A tisztogatók életrajzuk, lelkük minden zegét-zugát megkapargatták. A fiatal párttag kénytelenek voltak megtanulni, hogy miként kell viselkedni ahhoz, hogy ne jussanak a kizártak sorsára, megtanultak hízelegni az előljáróknak, megtanultak a lehető legóvatosabban fogalmazni, ébernek lenni, megtanulták rendkívül körültekintően megválogatni ismerőseiket.⁴¹ 1934-1939 között egy millió közigazgatási hivatalnokot, üzemgazdászt, technikust és jogászt távolítottak el a posztjukról, és 1937-1938 folyamán minden egyes kerületben leváltották a vezetőket.⁴²

Milliók kerültek börtönbe, munkatáborba, vagy deportálásokkal az ország távoli területeire. A lakosságon kívül a gazdaság is megsínylódte ezt az időszakot, ugyanis a veszteség is óriási volt, de ezt a szovjet statisztikák mindvégig orvosolták az adatok „hozzáírásával” való

---

³⁸ JEKELCSIK 2014: i.m. 135.

³⁹ FEDINEC -FONT-SZAKÁL -VARGA 2021: i.m. 350.351.352.

⁴⁰ VARGA 2014: i.m. 43.

⁴¹ HELLER-Nyekrics 2003: i.m. 261.

⁴² BOGNÁR: i.m. 5.

lehetőséggel. A gabonatermelés stagnált, és az állattenyésztés is drasztikusan csökkent: 1933-ra a ló-, a tehén- és a sertésállomány gyakorlatilag az 1928. évi felére csökkent, a juh- és kecskeállománynak pedig csak a harmada maradt meg.⁴³

A háború után olyan mértékű tömeges terrorra, mint amilyen volt a harmincas évek folyamán, nem volt példa, de Sztálin uralkodásának utolsó évtizedében is alkalmazta a terror és elnyomás eszközeit (pl. a leningrádi ügy 1947-ben, vagy az orvosperek 1953-ban).⁴⁴

A második világháború végeztéül Sztálin hatalmának csúcsán állt, ő volt az, akinek irányításával a Szovjetunió legyőzte a hitleri Németországot. Ezáltal a Szovjetunió hadserege tulajdonképpen elfoglalta egész Közép-Európát.⁴⁵ Elfoglalták Bulgária, Románia, Jugoszlávia területét, Magyarország jelentős részét, s egészen Varsóig nyomultak előre. A szovjet hatóságok bevonulásuk előtt már jóval korábban megkezdték a helyi kommunista káderek felkészítését a kiépítendő szovjetbarát rendszer irányítására. Számos magas funkciót betöltő politikust és államférfit végeztek ki vagy tartóztattak le, de sokan elmenekültek, még azok is, akik a korábbi rendszer ellenzékéhez számítottak.⁴⁶ Ez a „győztes pozíció” határozta meg a korszak (1945–53) belpolitikai életét, ahol a Generalisszimusz és a Kommunista Párt vezette, irányította az ország életét minden téren.⁴⁷ Lényegében megszerezték azokat a posztokat, amelyek szükségesek voltak ahhoz, hogy egy totális diktatúrát hozzanak létre ezekben országokban, és az így megteremtett új rezsim lehetőséget adhatott volna a régió azonnali teljes szovjetizálására is, de az evolúciós út a szocializmushoz, vagyis a „népi demokrácia” 1947 szeptemberéig mégis uralkodó maradt ezekben a térségben.⁴⁸

Fontos azonban azt is kiemelni, hogy egyedül csak Nyikita Szergejevics Hruscsov (Sztálin utóda) élt azzal a lehetőséggel, amikor is 1956. február 25-én sor került a XX. kongresszus zárt ülésére, ahol pártfőtökár bíráltni kezdte Sztálin személyi kultuszát, majd felismerte „a sztálinizmus bűneit” is, ami nagyon nagy hatást gyakorolt az akkori politikára és magára a közhangulatra is. Ebben az években teljesen megsemmisítették a Sztálin-korszak hírhedt szobrait, emlékműveit is. Sokan a hétköznapi emberek nem értették, hogy hogyan lehet egy vezetőt 30 évig magasztalni, majd teljesen eltiporni. Tény, hogy a korábban elítélt kémeket, kulákokat, kényszermunkatáborok foglyait, politikai okokból elítélt foglyokat, vagy

---

⁴³ VARGA 2014: i.m. 44.45.

⁴⁴ BOGNÁR: i.m.6.

⁴⁵ SZAMBOROVSKYNÉ Nagy Ibolya: Oktáspolitiká és történelemtanítás a Szovjetunióban és Ukrajnában (1945–2010), Lira Poligráfcentrum, Ungvár, 2013.53.54.

⁴⁶ HELLER-Nyekrics 2003: i.m. 384-385.

⁴⁷ SZAMBOROVSKYNÉ 2013: i.m. 53-54.

⁴⁸ MITROVITS Miklós: Sztálin árnyékában. A szovjet modell exportja Kelet-Közép-Európába (1944-1948). Országgház Könyvkiadó, Budapest, 2018. 23.

a több százezres áldozatot, akik a sztálini diktatúra idején lelték halálukat még csak nem is rehabilitálták, mivel továbbra is azok a személyek voltak és maradtak hatalmon, akik az elnyomásban jelentősen kivették a részüket, még jómagam Hruscsov is.

Végül a rezsim áldozatainak rehabilitálása a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének 1989. január 16-ai „Az 1930-as években lezajlott elnyomások áldozataival szembeni igazságszolgáltatás helyreállítását célzó további intézkedésekről” szóló rendelet alapján történt. Ennek értelmében adtak ki egy tudományos munkát „Rehabilitált történelem” néven, ami a totalitárius rendszer időszakában áldozatul esett több százezer ukrán állampolgárnak kívánt emléket állítani.⁴⁹

---

⁴⁹ Ю. З. ДАНИЛЮК. Донецька область опубліковані результати дослідження про масові політичні репресії у 1918—1991 рр. Звід.: Реабілітовані історією. Донецька область. Книга перша. Київ-Донецьк, Видавництво Регіон. 2004.5.

II. FEJEZET

A SZOVJET IDŐSZAK SAJÁTOSÁGAI KÁRPÁTALJA TÖRTÉNELMÉBEN

1944 és 1950 között ment végbe Kárpátalja szovjetizálása, a teljes körű kollektivizálás, osztályharc, a nép ellenségeinek megsemmisítése, a görög katolikus egyház felszámolása, és a kommunista párt teljhatalomra juttatása.⁵⁰

Az agrárreform szükségességével a Kárpátontúli Ukrajna népi bizottságainak 1944. november 26-i munkácsi kongresszusa foglalkozott. Az újraegyesülést kimondó kiáltvány mellett megvitatta és határozatot hozott a földkérdés rendezéséről is. A Kárpátontúli Ukrajna falusi lakosainak, munkásainak és alkalmazottainak föld- és erdőterülettel való ellátásáról szóló határozat értelmében 52,7 ezer hektár földterületet osztottak szét az emberek között.⁵¹

A Néptanács 1944. december 29-én adta ki a földek államosításáról szóló dekrétumot, melynek értelmében elvették a-„földtulajdont a fasiszta magyar hadsereg hőseitől”⁵², s ezzel kezdetét vette az a folyamat, amely Kárpátalja gazdaságát totálisan átalakította. A parasztgazdaságok alapja többé nem a magán-, hanem a kollektív tulajdon és a kollektív munka volt. A kolhozok népszerűsítése érdekében megkezdődött az erőteljes agitáció, amiből nem hiányzott a lakosság megfélemlítése sem.⁵³Továbbá a rendelet értelmében elkobozták tulajdonosaiktól a gyárakat, üzemeket, a kizsákmányoló házákat, ingóságukat. Államosították a boltokat, szabó-, szücs-, fodrászüzleteket, asztalos-, bodnärműhelyeket, cukrászdákat stb. Volt rá példa, hogy megengedték a volt tulajdonosoknak, hogy továbbra is itt dolgozzanak, de csak alkalmazottként.⁵⁴

1945. február 28-án a Néptanács határozatot hozott az elkobzott földterületek szétosztásának rendjéről. Eszerint elsőbbséget élveztek a szovjet hadsereg önkéntesei és a partizánok, valamint azok, akik a hegyi falvakból az alföldi részekre telepedtek. A 145,2 ezer háztájival rendelkező falusi gazdálkodóból 54,4 ezren (37,5%) kaptak földet.

Tehát ezzel az intézkedéssel felszámolták a nagybirtokokat. A minimális földterülettel rendelkezők kategóriába soroltak részaránya 2,9%-ra csökkent. Ezáltal a falusi gazdálkodók

---

⁵⁰ OFICINSZKIJ Román: Kárpátalja 1919 – 2009 történelem, politika, kultúra. Szerk.: Fedinec Csilla-Vehes Mikola, Budapest-Ungvár Argumentum MTA Etnikai – nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 2010. 216.

⁵¹ U.o. 275.

⁵² VÁRADI Natália: A szovjet hatalom kiépítésének kezdeti lépései Kárpátalján 1944–1946. Betekintő, 2019. 13. évf. 1. sz. 51.

⁵³ OROSZ Júlia: A falusi parasztság – egy kolhoz belső életének jellegzetességei Kárpátalján, 1948–1953. Betekintő, 2020. 14. évf. 3. sz. 99.

⁵⁴ VÁRADI 2019: i.m. 51.

reményei nem teljesültek, egészen három évig volt módjuk arra, hogy belátásuk szerint gazdálkodjanak, utána mindannyian az erőszakkal végrehajtott kollektivizálás elszenvedőivé váltak.⁵⁵ Így tehát a kollektivizálással és államosítással a mezőgazdaságban és ezzel a parasztság életében is gyökeres fordulatot hajtottak végre.⁵⁶

A szovjet államhatalom által hozott földosztásról szóló 7. számú rendeletet a nagyszőlősi körzetben 1945 márciusában hajtották végre. Az akció keretében a járásban „ki lett osztva 9173,9 ha föld, amelyet elsősorban a honvédő háború rokkantjai, a Vörös hadsereg önkéntesei, a földnélküli és a kevés földdel rendelkező gazdaságok kaptak” Ennek során a népbizottságok a korábbi középparaszti, birtokos réteg körében számos olyan „törvénytelenéget” (földeltitkolás, bérbe- és felesbe adás, önkényes földfoglalás, eladás) tártak fel, amelyek arról tanúskodnak, hogy a vidéki parasztság megpróbálta megvédeni tulajdonát az állami föld- és vagyonekobbzásokkal szemben.⁵⁷

Ezekkel az intézkedésekkel tehát a szovjet-rendszer sajátos túlélési stratégia alkalmazására kényszerítette a helyi lakosságot az élet bármely területén. Az egyik fontos dolog az együttműködés volt az államhatalommal: egy jó állás elfogadása, előrelépés a ranglétrán: cserébe az ideológia elfogadása, és a helyes magatartás. A másik az új hatalommal szembeni bizalmatlanság, elégedetlenség és a jobb élet iránti vágy, aminek eléréséhez a kárpátaljai magyar ember csak is magára számíthatott.⁵⁸

Szovjetunióban 1946-ban kezdődött el a negyedik ötéves terv, melyet 1950-ig kellett teljesíteni. Motivációként 1946 májusában az UK(b)P Kárpátontúli Területi Bizottsága elindította a sztahanovista mozgalmat. Ezzel a hatalom erőltetett iparosításba kezdett, és az 1945 és 1950 közötti időszakban Kárpátalján teljes mértékben megvalósult az államosítás.⁵⁹

Kárpátalja alapvetően agrárjellegű régió volt, ahol az emberek jelentős része mezőgazdasági tevékenységből élt.⁶⁰ A munkaképes lakosság több mint 80%-a a mezőgazdaságban dolgozott, az iparban dolgoztak 10%-a. Az élelmiszeripari vállalatok zöme Ungváron, Munkácson, Nagyszőlősen, Beregszászban, Técsőn, Ilosván és Szerednyén működött. Elsősorban vajgyárakra, húskombinátokra, konzervgyárakra, borgyárakra, konyaküzemekre kell gondolnunk. A könnyűiparban a Huszti Kalapgyár, valamint Ungváron,

---

⁵⁵ OFICINSZKIJ 2010: i.m. 275

⁵⁶ OROSZ 2020: i.m. 98.

⁵⁷ BORBÉLY Sándor: Az egyenlőtlenség politikája az államszocializmus éveiben-jutalmazási technikák a kollektív gazdaságokban. 2018. 120. <http://real.mtak.hu/92445/1/et-bbu-33-06.pdf> (2023.04.07.)

⁵⁸ <https://karpataljalap.net/2020/05/25/volt-egyszer-egy-beadvany> (2022-02-06)

⁵⁹ VÁRADI 2019: i.m. 52.

⁶⁰ OROSZ 2020: i.m. 97.

Munkácson, Beregszászon, Nagyszőlősen és Tiszaújlakon cipőgyár, varroda, illetve kötöttáru-üzem működött.⁶¹

Fontos szerepet játszottak a traktorállomások is. 1946-ban kilenc traktorállomást hoztak létre, melyekben száz traktor, harminc gépkocsi, több száz eke, vetőgép, cséplőgép stb. állt rendelkezésre. Ezeket az eszközöket kezdetben félezer egyéni parasztgazdaság használhatta. 1948-ban már 6,7 ezer gazdaságot láttak el gépekkel és eszközökkel. Olcsóbban és hatékonyabban tudták megművelni a földet, begyűjteni a termést. Ukrajna belső területeiről kezdettől fogva számos agrárszakembert irányítottak Kárpátaljára, akik mezőgazdasági tanfolyamokat szerveztek. Munkácson mezőgazdasági technikum, a Beregszászi járási Bene községben kertészeti-szőlészeti iskola, a Nagyszőlősi járási Újlakon gépkezelői és állatfelcseri iskola nyílt.⁶²

1946-tól, a következő lépcsőfokként megjelentek az első kolhozok. 1946-1950 között, ekkor már, mint a Szovjetunió egyik közigazgatási egységén könnyörtelenül véghezvitték a mezőgazdaság szovjet mintára történő átalakítását.⁶³ Ettől kezdődően a kárpátaljai lapokban egyre gyakrabban jelentek meg a kolhozrendszert dicsőítő írások⁶⁴ „...a legörömteljesebb és legfontosabb esemény körzetünk parasztságának életében – a kollektív gazdálkodásra való áttérés.”⁶⁵

Továbbá a sajtóban egyre több olyan cikk jelent meg, mely a közös, kollektív gazdálkodás előnyeiről írt. 1947 március 6-án közölte a járási lap „A jobb boldogulás” című vezércikkét, amelyben a következők álltak: „Hogy a Szovjet Hazánkban a dolgozók életszínvonala rövid idő alatt olyan nagyot emelkedett, legalább is felerészben a kolhozrendszernek köszönhetjük. A kárpáti terület dolgozó parasztjai egyre nagyobb érdeklődést tanúsítanak ezen gazdasági életforma iránt... Körzetünk földműves népe is igyekszik a kolhozrendszerrel megismerkedni és megbarátkozni, kézzelfogható előnyeit illetően meggyőződést szerezni, s a jobb boldogulásnak erre a kipróbált útjára mielőbb rálépni.”⁶⁶

A kollektivizálás menetében az 1949-es év hozta az áttörést. 1946-ban még csak két kolhoz volt Kárpátalján, 1950 elejére már 532, melyek magukba olvasztották a falusi gazdaságok 82%-át, illetve a szántóföldek 84%-át. Rövidesen ezek a számok elérték a 100

---

⁶¹ VÁRADI 2019: i.m. 52.

⁶² OFICINSZKIJ 2010: i.m. 276.

⁶³ MOLNÁR D. Erzsébet: Kárpátaljai magyarok a Szovjetunió hadifogoly- és munkatáboráiban (1944-1953). Doktori (PhD) értekezés. Debreceni Egyetem BTK, 2015. 66.

⁶⁴ CSANÁDI György: Sorsfordító évek sodrásában. PoliPrint, Ungvár, 2004. 192.

⁶⁵ MOLNÁR D. 2015: i.m. 66-67.

⁶⁶ CSANÁDI 2004: i.m. 195.

százalékot.⁶⁷ Nagyobb falvakban több kisebb kolhoz is létrehoztak, így például Nagydobronyban három is volt, amit a későbbiekben összevontak.⁶⁸

Az első kolhoz Kárpátalján 1946-ban hozták létre a terület Eszeny községében, „Hruscsov” néven,⁶⁹ amely a cikk szerzője szerint rövid idő alatt kimagasló eredményeket ért el. 1947 március 15-én alakult meg a beregszászi járás első kolhoza, melyet Leninről neveztek el. 75 módosabb gazdát nyilvánítottak kuláknak a faluban és földjeiket elkobozták.⁷⁰ Bátyúban a kolhozkezdeményező csoport 1948. június 4-én tartotta alakuló közgyűlését, ahol 25 tag jelenlétével döntöttek a kolhoz megszervezéséről, mely a Bolsevik nevet kapta.⁷¹ Munkács környékén a Dimitrov Kolhoz jött létre, melynek 28 kertészkedő bolgár gazda volt az alapítója. 1947 januárjában Visken indult be a Határőr Kolhoz, és az év tavaszán pedig a Munkácsi, Ungvári, Beregszászi és Nagyszőlősi járási magyar lakta településeken további 10 kollektív gazdaság jött létre.⁷² Tiszapéterfalva például 1958-tól a tiszaháti települések kolhozosításának köszönhetően négy másik település (Tiszabökény, Tiszafarkasfalva, Tivadarfalva, Forgolány) központjává vált. Ezen az öt településen az 1944-es szovjet hatalomváltást követően, leginkább az 1960-as évek második felétől, a régió egyik legnagyobb gazdasági üzeme, a Péterfalvi Határőr Kolhoz működött, melynek elnöke, Bíró Andor volt. Igen korszerű, jó munkafeltételeket és keresetet nyújtó mezőgazdasági nagyüzemként vonult be a történelembe.⁷³

Rendszeres gyakorlattá vált, hogy a kárpátaljai parasztokat „tapasztalatszerzés” céljából kelet-ukrajnai élenjáró kolhozokba küldték ki, és azokat, akik kiemelkedően teljesítettek oklevelekkel és kitüntetésekkel halmozták el, fényképük felkerült az ún. dicsőségtáblára. A parasztokat állandó erkölcsi-pszichológiai nyomás alá helyezték, mondván „az emberhez méltó élethez” a kolhozon keresztül vezet az út. Kárpátalján is megismerték az emberek, mi az, hogy „szocialista verseny”.⁷⁴

1946-ban hozták létre „A parasztgazdaságok állami terménybeszolgáltatási kötelezettsége Kárpátalján” című rendeletet megvalósításához, melynek értelmében minden hektár föld után, megállapították a beszolgáltatandó terménymennyiséget. Amennyiben valaki

---

⁶⁷ OFICINSZKIJ 2010: i.m. 277.

⁶⁸ OROSZ 2020: i.m. 101.

⁶⁹ MOLNÁR D. 2015: i.m. 67.

⁷⁰ CSANÁDI 2004: i.m. 195

⁷¹ OROSZ 2020: i.m. 101.

⁷² DUPKA György: A szovjet hatóság megtorló tevékenysége Kárpátalján (1944-1991). Intermix Kiadó, Ungvár, 2014. 79.

⁷³ BORBÉLY Sándor: A szovjet politikai diktatúra által konstituált történelmi múlt - a lokális időtapasztalat intézményes átalakítása Kárpátalján, az 1960–1980-as években. Múltunk. 2. sz. 2016. 197.

⁷⁴ OFICINSZKIJ 2010: i.m. 277.

nem teljesítette a kötelező terménybeszolgáltatást, a bíróság eljárást indított ellene. Ráadásul, ha az illető kuláknak minősült, az átlagosnál jóval szigorúbb büntetést alkalmaztak: a kulákokra olyan magas beszolgáltatási adókat vetettek ki, hogy magtáraikban nem maradt termény. Az 1946-os év gabonabeszolgáltatási terve a terület falusi gazdaságaira vonatkozóan 3740 tonna gabonát határozott meg.⁷⁵

„Tehát a kolhozosítás 1947-ben megindult és mindenkit belekényszerítettek. Aki nem akart beállni, azt megfenyegették, megverték. Találtak kollaboránsokat, az ellenséggel együttműködőket a magyarok között. Ők vitték el a pártmunkást oda, ahol falusiak a búzát, a munkaeszközöket rejtegették. Ezek a pártmunkások szépen kiürítették a tárolóhelységeket, a földet pedig elvették. Ez óriási csapás volt a kárpátaljai magyarok számára, hiszen ők a mezőgazdaságból éltek, nem az iparból. Dilemma elé kerültek: szembeszálllok és megsemmisülök, kitelepítenek mint kulákot, vagy beadom a földet és megpróbálok megegyezni. Mivel rengeteg atrocitás érte az embereket, így egy idő után mégis beléptek. Az állami ideológia, a ráhatás módszere mindig is jellemző volt. De az ember csak akkor képes szembefordulni az állammal és saját elképzeléseit megfogalmazni, ha gazdaságilag önálló. De üres hassal az ember nem tud gondolkodni. Ha jó viszonyban vagy a hatalommal, mindent megkapsz, ha nem, nincs semmi.” - mondta Szamborovszkyné dr. Nagy Ibolya.⁷⁶

Ezáltal voltak, akik féltek szembe kerülni a szovjet hatalom kollektivizáló politikája ellen, mivel biztosak voltak abban, hogy mire számíthatnak. Az Ungvári járási pártbizottság terménybeszolgáltatási meghatalmazottja a következőképpen emlékszik vissza: „Az emberek miért hátráltatták volna a terménybeszolgáltatást? A kiszabott mennyiséget előbb-utóbb úgy is be kell adni. És a felnőtt magyar férfilakosság 1944. novemberi deportálását sem felejtette még el senki.”⁷⁷

De voltak olyan esetek is, hogy a kárpátaljai magyar, román, ruszin földtulajdonosok számára ez a folyamat a világ végét jelentette. Nem csoda, hogy egyes településeket, lincseléseket és az ellenállás számtalan formáját váltotta ki.⁷⁸

Keményen bántak el a lázadókkal 1948. október 9-15. között a técsői járási ruszinlakta Uglyán, ahol 13 lakos, főleg nőket 2-től 25 évig terjedő börtönbüntetésre ítélték. 1949. április 1-jén a munkácsi járási Nagylucskán közel ezren tagadták meg a tavaszi vetési munkálatok

---

⁷⁵ MOLNÁR D. 2015: i.m. 68.

⁷⁶ A szovjethatalom kettős arca Kárpátalján. Interjú Szamborovszkyné Dr. Nagy Ibolyával. Készítette: Espán Margaréta. Kárpátalja, 2015. november 19. 5. In.: <https://karpataljalap.net/2015/11/18/szovjethatalom-kettos-arca-karpataljan> (2023.04.27.)

⁷⁷ MOLNÁR D. 2015: i.m. 69.

⁷⁸ DUPKA 2014: i.m. 81.

elvégzését. Volt olyan eset az ungvári járási Alsószlatina és Árok, a Perecsenyi Bercsényifalva és más településeken, hogy a lázadók mezőgazdasági gépeket, felszereléseket rongáltak meg, felgyújtották a termést, kolhozépületeket. A magyarlakta települések közül Nagydobronyhoz kötődik a legnagyobb zavargás, mivel a félezer kolhozrongáló megfékezésére határőrségeket is kivezényeltek. De volt rá példa, hogy más falvak földműveseinek ellenállását szintén adminisztratív eszközökkel törték le. A falusi lakosok közül ezért több százan kerültek börtönbe, munkatáborokba. A vezetés pedig így tudott megszabadulni a kollektivizálás ellenzőitől.⁷⁹

Nagydobrony esetében Katona Mária, aki ezekben az időkben volt első osztályos, a következőképpen emlékezett vissza: „Az emberek akkor már annyira meg voltak félemlítve a lágerekkel, hogy nemigen mertek szót emelni semmi ellen. Mindenki féltette a családját. 1948 őszen az első „közös” aratás kavarta fel a falut, mivel a tavasszal még önállóan vető gazdáknak nem engedték sajátjukként learatni a termést. Az „önkényes” aratókat körbefogta a katonaság, amit meg a nép nem nézett jó szemmel. A lincshangulatnak a katonaság és a járási pártvezetőség megjelenése vetett véget, így a feldühödött tömeg lassan szétoszlott.”⁸⁰

Az igazság az, hogy az új rendszert rendkívül nehezen szokták meg a falusi emberek, akik nem értették, hogy miért nem részesülhetnek abból a termésből, amiért egész éven át verejtékes munkával dolgoztak meg. Úgy gondolták, joguk van esténként 1-1 vödör terményt hazavinni, amit a kolhozvezetőség lopásnak minősített és szigorúan büntetett és még azokat a kalászokat sem engedték összeszedni, ami aratás után a tarlón maradt. Ekkortájt keletkezett az ismert szólás: „A kolhozvagyon drága kincs, de aki nem lop, annak nincs.”⁸¹

A kolhozban a fizetést a nyilvántartott munkanapok alapján kapták az emberek. A kolhoziroda takarítónőinek például havonta 15 munkanapot számoltak fel. A cséplőgép üzemeltetőjének egy óra munkával töltött időért 0,1 munkanapot számoltak fel, azaz egy teljes munkanapért 10 órát kellett a cséplőgép mellett tölteni. Ez nem volt könnyű munka, különösen a tűző napon. Az irodai takarítónak nyilvánvalóan könnyebb volt a dolga. A kolhozelnőknek számoltak fel a legtöbb munkanapot, évi 300 és 360 között. Ugyanakkor a legnehezebb fizikai munkát végzők, a minimális munkanap 180 után kapták a bérüket. A kolhozisták többsége azonban nem tudta elérni ezt a 180 napot sem. Ezek a körülmények nem kevés konfliktushoz

---

⁷⁹ U.o. 82.

⁸⁰ POPOVICZ Zsuzsanna: A legnagyobb tragédia a kolhozosítás volt. Nagydobrony soha nem bombázták. Kárpátalja, 2001. november 23., 45. szám. In.: <https://karpataljalap.net/2001/11/23/legnagyobb-tragedia-kolhozositas-volt> (2022.02.06)

⁸¹ MOLNÁR D. 2015: i.m. 70.

vezettek. A falugyűléseken heves viták alakultak ki a munkanapok igazságtalan kiszámítása miatt, amely nem volt tekintettel sem a fizikai megterhelés mértékére, sem a munkafeltételekre.⁸²

1950. május 30-ai moszkvai határozat értelmében Kárpátalján szerte 557 kolhozból 294 lett, amelyeknek átlag 773 szántóföldjük volt. 1952-1954 között a 294 gazdaságból 140 tudta teljesíteni a kötelező állami hús-, tej-, gabona beszolgáltatásának kiszabott mennyiségét. Ezenkívül a mezőgazdaság fellendítése céljából a terület kolhozai jelentős anyagi támogatást is kaptak az államtól.⁸³

A munkanapok hossza a szénabegyűjtés idején hajnali 4 órától este 10-ig, azaz 18 órát dolgoztak az emberek, nem számítva a rövid ebédszünetet. 1950 márciusától az átlagos munkanap moszkvai idő szerint 7 órakor kezdődött és 21 órakor ért véget. Az ebédszünetre két órát adtak. Így a munkanap 12 órás volt.⁸⁴

Nem meglepő, hogy a Sztálin névvel fémjelzett korszak kitörölhetetlen nyomokat hagyott a régió magyarságának emlékében, hisz a szovjetek megszállás sok egyéb aspektus mellett azt is jelentette számukra, hogy meg lettek fosztva magántulajdonuktól, földjüktől és jószáguktól, valamint egy számukra teljesen új termelési formába lettek belekényszerítve.⁸⁵

Mindezekről az eseményekről, az erőszakos kollektivizálást elutasító gazdákkal való bánásmódról, a kuláktalanításról csak a Szovjetunió széthullása után lehetett nyilvánosan beszélni, érdemi kutatásokat folytatni.⁸⁶

---

⁸² OFICINSZKIJ 2010: i.m. 279.

⁸³ DUPKA György-HORVÁTH Sándor-MÓRICZ Kálmán: Sorsközösség. A kárpátaljai magyarok a 80-as évek végén. Kárpáti Kiadó, Ungvár, 1990. 85.

⁸⁴ OFICINSZKIJ 2010: i.m. 280.

⁸⁵ MOLNÁR D. 2015: i.m. 89-90.

⁸⁶ О. Д. ДОВГАНІЧ: Репресії проти громадян за антирадянську та антиколгоспну агітаціюват. Звід.: Реабілітовані історією. Закарпатська область. Редактор: Д. М. Федака. Ужгород, ВАТ "Видавництво "Закарпаття", 2003.5.

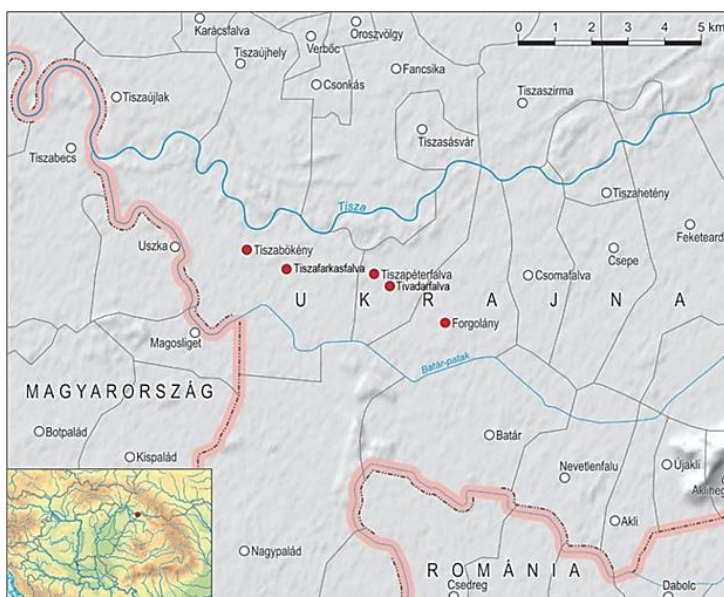
III. FEJEZET

HÉT FALU EGY KOLHOZBAN

3.1. A Határőr Kolhoz megalakulása

A vizsgált településcsoporthoz tartozó falvak (Tiszabökény, Farkasfalva, Tiszapéterfalva, Tivadar, Forgolány) a középkorban keletkeztek, eredetük kb. a 13-14. századig vezethető vissza. Jogállásukat tekintve különböző státuszú (jobbágy és kismemesi alapítású) falvokról van szó, amelyeket eltérő összetételük ellenére az elmúlt évszázadokban számos társadalmi, gazdasági és infrastrukturális kapcsolat fűzött össze.⁸⁷

1. kép. A vizsgált település földrajzi elhelyezkedése (MTA CSFK Földrajztudományi Intézet; Nemerkenyi Zsombor szerkesztése)

Forrás: Borbély Sándor: Informális gazdasági stratégiák és hétköznapi politikai gyakorlatok Kárpátalja határvidéki régiójában az államszocializmus és a posztoszocializmus éveiben. Doktori (PhD) értekezés. Debreceni Egyetem BDT, 2021.13.

A vizsgált régió térszerkezeti alakulását illetően fontos kiemelni, hogy Tiszabökény (1946-tól ukr.: Bobove, orosz.: Bobojevo) magyar község, közigazgatásilag Péterfalvához tartozik. 1971-ig Farkasfalvával volt külön községi tanácsa (1946-tól ukr.: Vovcsanszke, orosz.: Vovcsanszkoje), amely különben egykori ruszin, mára elmagyarosodott kistelepülés.

⁸⁷ BORBÉLY Sándor: Informális gazdasági stratégiák és hétköznapi politikai gyakorlatok Kárpátalja határvidéki régiójában az államszocializmus és a posztoszocializmus éveiben. Doktori (PhD) értekezés. Debreceni Egyetem BDT, 2021. 11-12.

A Tiszabökénnyel egybeépült Péterfalva is a Tisza mentén fekszik (1946-tól ukr.: Petrove, orosz.: Petrovo). E magyar település egyben tanácsi közigazgatási központ is, társközségei az említett Tiszabökényen, Tiszafarkasfalván kívül Tivadarfalva (1946-tól ukr.: Fedorove, orosz.: Fedorovo) és Forgolány (1946-tól ukr.: Gyivicsne, orosz.: Gyevicsnoje).⁸⁸ Az általunk kutatott térséghez tartozó községnek számít még Nagypalád és Fertősalmás. Ezek már a Túr folyóhoz közel eső települések. Néprajzilag a Palágyság jellegzetes falvainak számítanak. A Palágyság többi helységeitől e két falut az itt húzódó szovjet-magyar-román hármashatár választja el. Mind a kettő színmagyar település. Nagypalád (1946-tól ukr.: Velika Palágy, orosz.: Velikaja Palágy) tanácsi közigazgatási központ, társközsége Fertősalmás (1946-tól ukr.: Zabolotta, orosz.: Zabolotyje). A külvilágtól elzárt (különösen 1944 októbere óta), az országutaktól erősen félreeső falvakként tartják számon a köztudatban.⁸⁹ E településeken a paraszti magángazdálkodás felszámolására 1948 és 1950 ősze között került sor.⁹⁰

Fontos azonban megemlíteni, hogy a kárpátaljai magyar településeken az orosz katonák '44-es erőszakos felforgató tevékenysége, a szovjet csapatok bevonulásának emléke, a magyar férfilakosság 1944-es deportálása, a parasztság különböző rétegeit sújtó beszolgáltatások, föld- és vagyonekbevételek mély nyomokat hagytak az itt élő lakosság emlékében, ami befolyásolta a hatalomhoz való hozzáállást. A kontroll mindenre kiterjedt, mivel a szovjet hatalom bizalmatlan volt, és gyanakvó magatartást mutatott a lakosság felé.

Az egyik tiszaháti módos gazda (kulák) a szovjet csapatok bevonulására a következőképpen emlékezett vissza: „Ide, 1944. október 23-án jött be a szovjet hadsereg. Ez egy rongyos hadsereg volt, akinek csüngött a kapcája, csüngött mindene. Rongyosak voltak. Rabló banda volt csak. Itt kizavarták a nagyapámékat, elfoglalták a házat, nem is aludtak a nagyapámék otthon, hanem a cselédekénél aludtak. És hát a lovakat, igásjóságot rögtön összeszedték a hadsereg részére. Hát a nagyapámnak volt 6 pár ló, mind a 6 pár lovat elvitték. Maradt neki csikójai, olyan növendékjóság, abból az maradt, azokkal kezdett gazdálkodni, még egy pár ökröt hagytak, úgyhogy elvették azt a földet, oda adták. Nahát a földosztást '46 elején kezdték meg, '48 végén meg, ősszel kezdték alakítani a kolhozot.”

A péterfalvi kolhoz egyik volt brigadérosa a következőképpen emlékezett vissza: „Nálunk úgy volt beállítva, hogy akit a csúszó megcsip, az fél a gilisztától is. Az orosz nem bízott a magyarban, mert a magyarság ellene harcolt. Ha itt az elnök magyar volt, feltétlenül

---

⁸⁸ DUPKA-HORVÁTH-MÓRICZ 1990: i.m. 96-98.

⁸⁹ U. o. 98-99.

⁹⁰ BORBÉLY 2021: i.m. 11-12.

egy ukrán párttitkárt kellett mellé tenni. Voltak emberek, akik bevoltak közénk építve, aki besúgta, hogy te miről beszélsz, hogy beszéltél, mit beszéltél a pártról, kormányról, országról...”⁹¹

A Szőlősi járás már fent említett falvaiban 1948-ban szinte egyidejűleg alakult kollektív mezőgazdasági üzem: Tiszabökényben a Határőr, Farkasfalván az Ifjú gárda, Tiszapéterfalván a Vorosilov, Tivadarban az Igazság, Forgolányban a Fiala Kárpátalja kolhozok jöttek létre.⁹² Szintén ekkor alakult meg Nagypaládon a Bolsevik, Fertősalmáson pedig az Út a kommunizmushoz kolhoz.

Bodó Ferenc, a tiszabökényi Határőr kolhoz elnöke elmondta, hogy 1948-ban alakították meg a kolhozot, amelynek 4000 hold területe, nagykiterjedésű gyümölcsöse, szőlője s külön iparágai volt, még saját fűrésztelepe is. Az eredetileg négy elemi végzettséggel rendelkező kolhoznök elmondta, hogy elmúlt hat évben pótolta mindazt, amit nem szerezhettek meg gyermekéveiben.⁹³ A korabeli sajtóban fellelhető nyilatkozatban a kolhozrendszer bevezetésének olyan pozitív hozadékai vannak kiemelve már a kolhoz létrejöttének első évében, mint a település villanyárammal való ellátása, vagy a napköziotthon létrehozása: „1948 októberében összeültünk és határozatot hoztunk, amelyben kértük a járási szovjetet, hogy községünk megkapja a villanyt. Nyolc napon belül megkaptuk az engedélyt és 1948 decemberében kigyúlt a villany. Fejlődő kolhozunk, községünk az 1950. tervévben nagy építkezéseket irányzott elő. 1948-ban épült a mi napközi otthonunk. A szükségességét a községi szovjet állapította meg és azonnal a közgyűlés elé vitte, a közgyűlés az indítványt nagy lelkesedéssel fogadta el. Ez májusban történt. Június 1-én gyermekeink már a gyönyörű napköziotthonban játszottak. A mi napköziotthonunk nagyon szép és célszerű. Ha belépünk a kapuján, az előszobába érünk, ahol minden gyermeknek külön kis öltözőszekrénye van. Ahogy a szülei behozzák őket, rögtön másik ruhát kapnak. Onnan a játszóterembe jutunk, ahol a legkülönbözőbb és legváltozatosabb játékok várják a gyermekeket.”⁹⁴

Bodó Ferenc azt is elárulta, hogy náluk nem ismerték az aszályt. Beszél a kukoricavetés szovjet módszeréről és a búzatermelésről is, pedig Kárpát-Ukrajnában sem esik több eső, mint a magyar Alföld vidékein. Beszél a kukorica vetés szovjet módszeréről s a búzatermelésről. Elmondta, hogy Kárpát-Ukrajnában szeptember 25-ig az utolsó hektár őszi vetést is elvégezték,

---

⁹¹ U.o. 52-53.

⁹² ANDOR György: Épül, szépül, fejlődik. *Kelet-Magyarország*, 1971. november. 7. 4.

⁹³ Sz.n.: Forró szeretettel fogadták megyénkben a kárpátukrajnai kolhozparasztküldöttség tagjait. *Délmagyarország*, 1950. október 10. 1.

⁹⁴ BODÓ Ferenc: Aktázás nélkül, bürokráciamentesen dolgoznak a mi tanácsaink. *Népszava*, 1950. október 12. 4.

emellett még azt is elárulta az elnök, hogy a kellő talajművelés mellett a korai vetés, a jó trágyázás a titka a magas termésátlagnak. Bodó elvtárs beszéde után a jelenlévő dolgozó parasztek számos szakkérdést vetettek fel a parasztküldöttség tagjainak s valamennyire kielégítő választ kaptak. A kárpátukrajnai dolgozó parasztek hatalmas termelési eredményeinek hallatára özv. Molnár Józsefné hatholdas parasztasszony ünnepélyesen bejelentette, hogy belép a helybeli Rózsa Ferenc termelészövetkezetbe. A küldöttség tagjai ezután még hosszasan elbeszélgettek a község dolgozó parasztjaival, majd utána uzsonnán látták vendégül a küldöttség tagjait.⁹⁵

Nagypaládon, az 1948-ban létrehozott Bolsevik kolhoz területén a nagy gabona- és állattenyésztés mellett kolhozi téglagyár és konzervüzem is jelen volt.⁹⁶

A Szovjetunió- és azon belül Kárpátalja–szerte tapasztalható kolhozösszevonások nagyban érintették az általunk vizsgált településeket. Az első integráció még 1950-ben megtörtént, amikor Farkasfalva és Bökény, illetve Tivadar, Forgolány és Tiszapéterfalva kollektív mezőgazdasági üzemeiből hoztak létre két nagyobb gazdaságot: a „Határőr” és az „Igazság” kolhozot. Ezt a szervezeti centralizációt 1960 januárjában egy második hullám követte, mivel ekkor két szálon is végbement az egyesülés: egyrészt az öt településből, Tiszapéterfalva központtal egyetlen kollektív gazdaságot hoztak létre, „Határőr” kolhoz névvel, másrészt a nagypaládi Bolsevik kolhozba beolvasztották a fertősalmási Út a kommunizmushoz kolhozot. Az újonnan létrejövő kollektív gazdaság továbbra is Bolsevik kolhoz néven működött.

2. kép. A Határőr Kolhoz vezetőségének ülése (1963)

⁹⁵ Sz.n.: Boldog életükről számoltak be Sándorfalván a kárpátukrajnai kolhozparaszt-küldöttség tagjai. *Délmagyarország*, 1950. október 11. 3.

⁹⁶ BOTLIK József – Dupka György: „Ez hát a hon...” Budapest - Szeged, Mandátum – Universum Kiadó. 1991.76.

Forrás: Tiszaháti Tájézmúzeum

Tiszapéterfalván, a többszörös átszervezéssel létrehozott mezőgazdasági üzemben 1967-ben összesen 2065 fő dolgozott, vagyis a helyi kollektív gazdaság az öt településen, családtagjaikkal együtt 3989 ember számára biztosította a megélhetést.⁹⁷

Nagypalád-Fertősalmás Bolsevik Kolhoz és a Fehérgyarmati Állami Gazdaság gazdasági megállapodást kötött. A két gazdaság szerződésének aláírása után megkezdtek a „csereakció” lebonyolítását. Az állami gazdaság tavasszal 700 mázsa gülbaba vetőburgonyát, 100 mázsa vetőmagrizst és zöldségkertészeti vetőmagvakat adott a kolhozoknak. Viszonzásul 400 mázsa szokvány kukorica vetőmagvat, 75 mázsa silókukorica vetőmagvat, 100 mázsa takarmánybúza vetőmagvat, kukoricavetőgépet, rizshántoló gépet kaptak. A Bolsevik Kolhoz tehát vetőmagvakat adott, a fehérgyarmati gazdaságok pedig a vetőmagok mellett szakmai tanácsokkal is szolgáltak. Vállalta a Bolsevik Kolhoz azt is, hogy a túristvándi termelőszövetkezetnek egy nagy teljesítményű rizshántolót szállított, amely lehetővé tette, hogy a tsz egy jól jövedelmező melléküzemágot létesítsen a saját rizstermelésének fokozásával.⁹⁸

A nagyüzemi gazdálkodásnak a szervezeti keretei 1978-ban újból módosultak, ugyanis a péterfalvi Határőr Kolhozt egyesítették a nagypaládi központú Bolsevik kolhózzal, így jött létre a Határőr Agrárcég Kolhozhoz Tiszapéterfalva székhellyel.

Az így kialakított, immár hét falu erőforrásait és gazdasági javait (földterület, jószágállomány, munkaerő, termelési eszközök) magába foglaló gazdaság az 1980-as években 6646 ha-on gazdálkodott, és végzett növénytermesztést és állattartást (szarvasmarha, juh, és sertéstenyésztést).⁹⁹

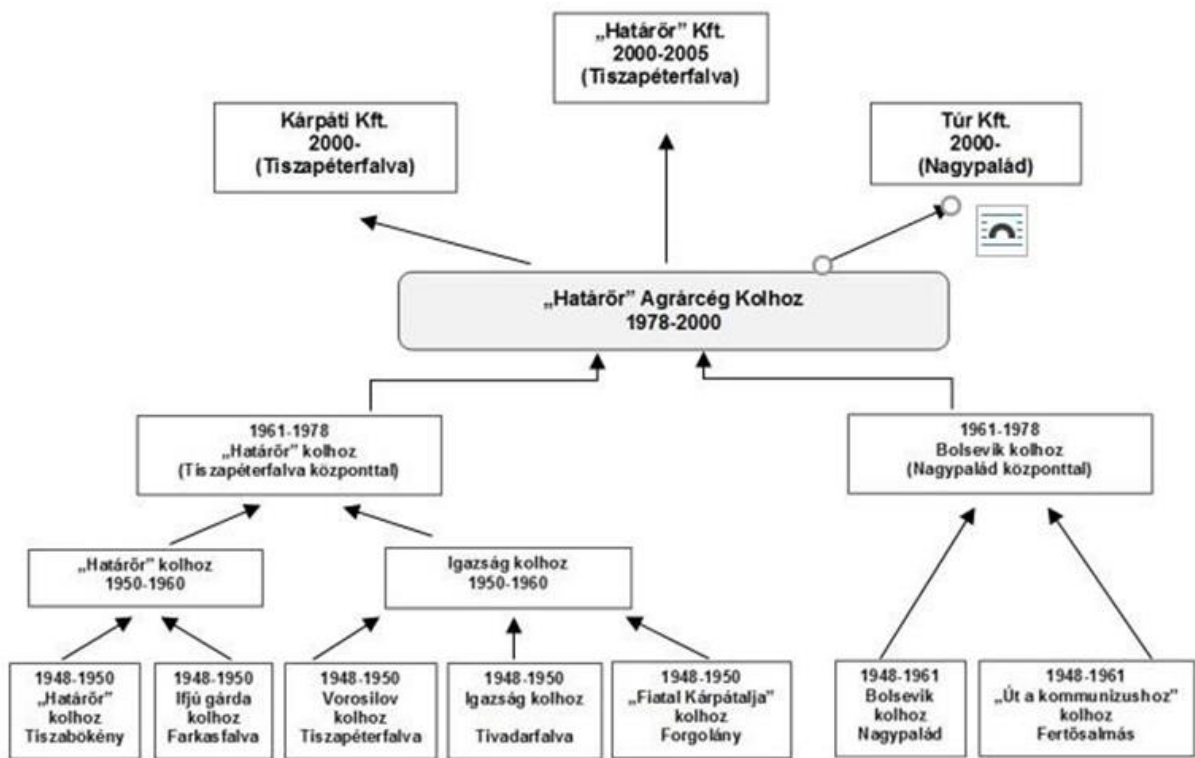
1. ábra. A „Határőr” Agrárcég kolhoz szerkezeti átalakulása

---

⁹⁷ BORBÉLY 2021: i.m. 12.

⁹⁸ SERES Ernő: Mironovszkája rövid úton. A fehérgyarmati járás kapcsolata a kárpátontúli területtel. *Kelet-Magyarország*, 1968. november 13.8.

⁹⁹ BORBÉLY 2021: i.m. 12.

Forrás: Borbély Sándor: Informális gazdasági stratégiák és hétköznapi politikai gyakorlatok Kárpátalja határvidéki régiójában az államszocializmus és a posztiszocializmus éveiben. Doktori (PhD) értekezés. Debreceni Egyetem BDT, 2021.13.

3.2. A Határor Kolhoz működése, eredményei

Miután a hét falu humán erőforrását és gazdasági javait egyesítették, (földterület, munkaerő, jószágállomány, termelési eszközök) az 1980-as években immár 6646-an gazdálkodtak, illetve végeztek szántóföldi növénytermesztést és nagyüzemi állattartást (szarvasmarha-, juh- és sertésenyésztést).¹⁰⁰

Minden darabka földet igyekeztek féltőn megművelni, így zöldségből, gyümölcsből, tejből, húsból önellátóak voltak, sőt a feldolgozott cikkek, a szőlészeti-borászati termékek, a zöldség és a hús egy részét távolabbi vidékekre is szállítják. Az itt termő gabona viszont még negyed esztendőre sem lett volna elegendő, a hiányzó kenyérnek valót ugyanis a Szovjetunió különböző területeiről kapták.¹⁰¹

A hatvanas évek végétől a munkaerő foglalkoztatásban egyre hangsúlyosabb szerepet az ipari tevékenység kapott. Erre utal, hogy 1964 és 1980 között az élelmiszer, az építőanyag- és gépiparban, valamint a könnyűiparban dolgozók aránya több mint tízszeresére növekedett.¹⁰² „Van egy ipari üzemünk is, a Lvovi Mikropribor üzem leányvállalata. A kijevi Arszenal gyárral

¹⁰⁰ U.o. 12.

¹⁰¹ MEDVE Piroska: Kolhoz, a Kárpátok aljában. *Szabad Föld*, 1986. december 12. 9.

¹⁰² BORBÉLY 2021: i.m. 12.

szereződéses alapon, szövetkezeti elvek szerint működünk együtt. Szemüvegekhez és fényképezőgépekhez készítünk optikát. Valamint ajándéktárgyakat, esernyőket is. Van, aki meglepődik azon, hogy minek a kolhozoknak olyan ipari üzem, amely olyasmit termel, aminek nincs köze a mezőgazdasághoz? Csak arra jó, hogy hasznosítsuk a szabad munkaerőt? Nemcsak arra. Bár mi abban is érdekeltek vagyunk, hogy itt maradjanak nálunk a fiatalok, hogy minden kolhoztag találjon kedvére való munkát. Nem, nem nyelvbtlás. Az ipari üzemeinkben is kolhoztagok dolgoznak, és a legnagyobb munkák idején: vetéskor, aratáskor a földeken dolgoznak.”¹⁰³

Vagyis a mezőgazdasági tevékenység mellett, ipari tevékenységgel is kellett foglalkozniuk. „Elhatároztuk, hogy kicsivel kezdjük. Esernyőket kezdtünk gyártani. Ebben 25 asszony vett részt, egy zöldségtermesztő brigád tagjai, a mezőgazdasági munka után. Így az ernyőgyártó „kisiparosok” nagyszerű paradicsomtermést is betakarítottak. Hamarosan találtunk munkát a férfiaknak is. A szövetkezet építőanyaggyárat épített, téglát és cserepet kezdett gyártani. Szerencsére az itteni agyagkészletek szinte kimeríthetetlenek. Később asztalosüzemet nyitottak, ahol megrendelésre készítettek bútorokat.”

Ebből adódóan a szövetkezet ipari tevékenységéből származó jövedelem lehetővé tette a gazdaság agrárszférájának felújítását. A földművelés és állattenyésztés területén dolgozó brigádokat korszerű gépekkel, felszerelésekkel látták el. S ami talán a legfontosabb, feljavították a nem túlzottan jó termőtalajt. Ennek eredményeképpen korábban soha nem látott terméseredményeket értek el. Gabonából például 60, kukoricából 100, cukorrépából 1000, sőt ennél is több mázsa termett hektáronként.¹⁰⁴

Sokat költöttek építkezésre. Építőbrigádjuk téglagyárat épített. Ez akkor évi 12 millió darab téglát adott. Konzervgyárunk és külön villanytelepes melegházi részlegük több millió doboz zöldség- és gyümölcskonzervet szolgáltatott. A létesítésükre fordított jó egymillió rubel az első három évben megtérült, de később már ezek az ipari vállalkozások sokat jövedelmeztek a kolhozoknak. A téglagyár például 190 000 rubel tiszta nyereséget is hozott.¹⁰⁵

Amellett, hogy munkahelyeket teremtett, korát megelőzően a lakosság megtartása érdekében saját szociálpolitikát is folytatott. A fiatal házásoknak lakásépítési támogatást nyújtott, s a katonaságtól leszerelt, hazatért fiúkat 100 rubellel ajándékozta meg azért, hogy a nagy birodalom távoli területein nem maradtak ott egy szép lány, vagy asszony kedvéért.¹⁰⁶

---

¹⁰³ V. MINAJEVA-L. Sulzszenko: Négy interjú a kolhozelnökkel. *Lányok, Asszonyok*, 1987. február 01. 6.

¹⁰⁴ ZSAN Kacer: Hogyan élnek a magyarok a Szovjetunióban? *Fáklya Szovjet Híradó*, 1989. január 08. 12.

¹⁰⁵ Sz.n.: Kolhoz. A határ mentén. *Fáklya Szovjet Híradó*, 1973. április 01. 23.

¹⁰⁶ TÓTH István: A folytonosság újjáteremtése. Kárpátaljai beszélgetőkönyv. Magyar Napló, Budapest, 2020. 78.

Ennek eredménye, hogy a kolhoz 20 évre szóló általános fejlesztési terve egész falvak teljes átépítését, az ipari bázis korszerűsítését, a termelés még intenzívebbé tételét irányozta elő. Idővel minden család külön lakást kapott, egy-két emeletes villaszerű házakban. A hetvenes évek végére 100 hektár termő után 160 mázsa húst, 700 mázsa tejet, másfél millió tojást akartak és sikerült is termelni évente. Pénzbeli jövedelmük ötmillió rubelre növekedett, ennek megfelelően a dolgozók keresetét körülbelül másfélszeresére emelték.¹⁰⁷

Ezekből ítélve, mintha a kolhoz egész története a sikerek sorozata lett volna, ám ez nem így van, mivel sok égető problémával is szembe kellett nézni a kolhozoknak. Ahogyan ezt maga az elnök mondta: „Látszólag minden könnyen ment, de a valóságban sokat kellett harcolnunk a bürokráciával, az értetlen ostobasággal. Ugyanis a hatvanas években arra biztattak minket, hogy rendezkedjünk be sertéshizlalásra. Belementünk, építettünk egy jól felszerelt hizlaldát, melyet takarmánykonyhával szereltünk fel, a híg táp csővezetéken jutott el az állatokhoz. Magas súlygyarapodást értünk el a jószágoknál, szép jövedelmeket inkasszáltunk. Eltelik néhány év, és azt közlik velünk, hogy egy olyan élenjáró gazdaságtól, mint a Határőr kolhoz, elvárják, hogy úttörő szerepet vállaljon egy kevésbé fejlett ágazatban, a baromfityénységben. Mit volt mit tenni, fel kellett számolnunk a sertéshizlaldát, a helyiségeket és a felszereléseket megpróbáltuk valamilyen más célra felhasználni. Nekivágtunk az új feladatnak, rövid idő alatt kialakítottunk egy tojástermelésre szakosított baromfinevelőt. Mire az jövedelmezővé vált, kaptunk egy újabb ukázt, át kell adnunk a baromfiüzemet egy frissen létesített állami vállalatnak, még külön kiszolgáló helyiségeket is kellett építenünk az utódunk számára...”¹⁰⁸

Volt olyan eset, hogy a „Határőr kolhoz, a Nagyszőlősi járás hétéves terv második évében azért küzdöttek, hogy hektáronként 34 mázsa szemest termesszenek 1700 hektár területen. Kötelezettségként vállaltuk, hogy 550 mázsa tejet és 120 mázsa húst előállítunk. 11 hónap alatt 491,5 mázsa tejet fejtünk és 82,8 mázsa húst állítottunk elő. Elterveztük azt is, hogy az államnak eladunk 9600 mázsa tejet, majd azt is, hogy az államnak eladunk 1690 mázsa húst. 11 hónap alatt eladtunk 1353 mázsát.”

Ezeket a központilag előírt termelési és beszolgáltatási mutatókat a kolhozokban erőszakos módszerekkel kényszerítették ki. Ahogyan a fent említett kolhoz egykori pénztárosa a kötelezettségvállalás alatt azt érti, hogy: „Jött a járási első párttitkár, Kormos Vaszil Ivánovics, aki az atyaisten volt a járásba. Azt mondja nekem, hadd lássam, ott van-e nálad a papír? Azt feleltem van. Ki is vettem a táskából, odaadtam neki, ő az asztalra kiterítve azt

---

¹⁰⁷ Sz.n 1973.: i.m. 23.

¹⁰⁸ MOLDOVA György: Európa hátsó udvara. Riport Keletről (részlet). *Kárpáti Igaz Szó*, 2004. február 3. 4.

mondta, hogy tudod, hogy a kolhoznak megvolt benne, hogy mennyi földje van, mennyi búza, tengeri, krumplics van elvetve, minden. Szöllősi volt a kolhozelnök, azt mondja neki a párttitkár „Iván Jozsifovics, tut bidá” – itt baj van! Miért? Azt feleli „Maga mit gondol, ha így fogjuk beadni a járásnak, mi lesz akkor? Én már leadtam a járásba, hogy ennyit termel a kolhoz, Ungvár már leadta Kijevnek, és ha így lesz, akkor nem lesz meg a plán, és nem lesz meg a prémium. Vett egy tollat a titkár, fogta és lehúzta, beírt egy másik számot. Száz hektár után 100 ezer liter tej volt, lehúzta és odaírt 120 ezer litert.

Az ilyen jellegű termelés-statisztikai adatok meghamisítása a Határőr kolhozban is megfigyelhető volt, azaz a „hozzáírás” gyakorlata. Például a forrásokból megtudhatjuk, hogy a Kárpátontúli területi ügyészség 1961. február 2-án eljárást indított a péterfalvi kolhoz több vezetője ellen. A vizsgálat megállapította, hogy a Határőr kolhoz 1960-ban tömeges hozzáírásokra került sor a tej, a sertéshús és a gyapjúnyírásra vonatkozólag. A dokumentumok szerint, a kolhoz vezetősége ahelyett, hogy megfelelően megszervezte volna az állattenyésztőket a jószág hizlalására, a takarmány ésszerű felhasználására, a sertéshús termelésére, a látszatjólét megteremtése, a saját karrierjük megszilárdítása és haszonszerzés céljából, visszaéltek a helyzettel, s az államot félrevezették. Valamint a kolhoz fejjönőivel az elért tejmennyiséghez hozzáírtak és ezzel elfecsérelték és eltulajdonították a kolhoz javait.¹⁰⁹ Bizony fontos az is, hogy az állam eredményes kijátszásához a társadalom együttműködésére is szükség volt.¹¹⁰

Többször volt rá példa, hogy a vezetők hatalmi túlkapásait a lakosság több esetben fizikai erőszakkal fékeztek meg. Történt egyszer, hogy „Paládról számúzték László Sanyit, mert megfenyegette Ambrust (a kolhozelnök helyettesét)”. „Volt olyan, hogy a pártsekretárt meg is verték Forgolányban. Karácsony este verték meg. Elkezdett hóbörögni, hogy mit járnak kántálni, útjukat állta Vaszil Ivánovics, és akkor megcimbálták, megverték.” „Bíró Andor sehova se járt egyedül. Nagyon sok mulatás volt, de olyan hogy egyedül menjen haza, olyan nem volt. Mindig ott kellett lenni a sofőrnek, mert félt magába haza menni.”

„Paládon mondjuk szembe szálltak az elnökhelyetttel is, ezért magába soha nem mert Paládra menni, mindig vitt magával két-három embert. Almáson szintén így volt. Mert ott, amikor a tehén ólba bevitték a korpát, már a másik végén ment is a faluba. Ambrus, az elnökhelyettes ezt megakart szüntetni. Nem ment egyedül oda, mindig vitt két-három embert,

---

¹⁰⁹ BORBÉLY 2021: i.m. 59-61.

¹¹⁰ U.o. 62.

hogy legyen tanú. Nem tudta ott megszüntetni. Péterfalván meglehetett, mert a nép másabb volt, finomabb, nem olyan durvák, mint ott. Ez a valóság.”¹¹¹

Sok ismert Szovjetunióbéli miniszter és más magas rangú személy látogatott el Tiszapéterfalvára. Ilyen volt például Harkusa vízgazdálkodási és meliorációs miniszter, aki megnézett néhány ipari üzemet, s amit látott, az nagyon tetszett neki. Persze, nem minden nagy ember hagyott ilyen emléket maga után Péterfalván. Vlagyimir Scserbickijnek, az Ukrajnai Kommunista Párt KB első titkárának látogatásához is nagy reményeket fűzött Bíró Andor, de még arra sem volt lehetősége, hogy elmondja, mit akar. „Az emberek jól kerestek a kolhozban, a többség már új házban lakott, s szeretett volna kocsit vásárolni, erre azonban nem volt lehetőség, mivel éveken át kellett sorban állni érte - idézi fel azokat az időket az egykori kolhozelnök. Gondoltam, ha Scserbickij megkérdezi, hogy mit szeretnénk, megkérem, utaljanak ki legalább 500 személyautót a tagságnak. De nem kérdezte meg, így nem lett semmi a tervemből.”

Bíró Andor az évtizedek során sok helyen megfordult, sok emberrel találkozott, s voltak a vezetők között megannyi barátai is. Annak a körülménynek, hogy számtalan befolyásos személyt ismert, s őt is sokan ismerték, kétségkívül meghatározó szerepe volt abban, hogy a péterfalvai gazdaság olyan eredményeket ért el, melynek hírei a Szovjetunió távoli vidékeit is bejárták.¹¹²

Miután a Szovjetunió felbomlott, a káosz csak egyre nőtt, s az a pénz, amiből nagy dolgokat lehetett volna megvalósítani, elértéktelenedett.¹¹³ „A jó idők, amikor még tehattünk valamit, egyszer csak véget értek, beborult az ég. 1990-ben Ukrajna önállósulása után meglazultak, sőt meg is szakadtak az orosz kapcsolataink. A piac beszűkült, nem tudtuk eladni a termékeinket, nem vették át sem a konzerveinket, sem a gyümölcsborainkat, az építkezések is leálltak. Közben kiosztottuk a földek egy részét, de a magángazdaságok sem boldogultak. Az emberek hosszú évek alatt megszokták, hogy akár esik, akár fúj, minden hónap 13-án megkapják a fizetésüket, most nekik maguknak kellett volna a pénzt megkeresniük. Persze, mindennek én lettem az oka. Mi tagadás, fölöttem is eljárt az idő. Mikor kezdtem, én voltam a legfiatalabb kolhozelnök, egyszer csak én lettem a legöregebb. 1993-ban úgy döntöttem, hogy nem folytatom tovább.¹¹⁴ Túltettem magam a dolgokon. Utóvégre is ez az élet rendje: az ember egyszer nyugdíjba megy. Volt részem sikerben, elismerésben bőven, nem kell szemlesütve

---

¹¹¹ U.o. 77-78.

¹¹² BAKSA Lujza: Az ember, akinek neve fogalom. Bíró Andor 75 éves. Kárpáti Igaz Szó, 2004. február 3. 4.

¹¹³ DULAI Sándor: Mi lesz veled, Kárpátalja? *Szabad Föld*, 1997. január 7. 6.

¹¹⁴ MOLDOVA 2004: i.m. 4.

járnom, mert mindig a legjobb tudásom szerint dolgoztam, s szülőföldemért, földijeimért minden tőlem telhetőt megtettem.”¹¹⁵– mondta Bíró Andor, aki még a Duna Televízió műsorába kerülő Kárpátaljáról választott azon 15 határon túli magyar személyiség közé tartozott, aki a legtöbbet tett szülőföldje mezőgazdaságának felvirágoztatásáért.¹¹⁶

Mindezek alapján levonható az, hogy a magyar történelemnek sokat szenvedett, sok hatalomváltást átélt kicsiny világa, Kárpátalja sok nehézségen ment át. Az 1990-ben darabjaira hullott Szovjetunió, hogy pénztelenséget, káoszt, bizonytalanságot hagyott utódallamaira, köztük Ukrajnára is. Megszűntek az addig termelő gyárak, kolhozok, hatalmas munkanélküliséget, szegénységet teremtve. A közös vagyont széthordták, új munkahelyek nem létesültek. A boltok polcai üresek maradtak. A kárpátaljai magyarság a határon átjárva Magyarország piacain próbálta kis portékáját értékesíteni. *„Ettünk fekete kenyeret, tapostuk a sarat a sötét utcán, tanítottunk gyertyavilágnál, istentiszteletet tartottunk petróleumlámpa fényénél. Külföldre telefonálni a beregszászi telefonközponton keresztül lehetett, számítógép a környéken sem létezett.”*¹¹⁷

Összességében azonban kijelenthető, hogy Péterfalva országos hírnévre többszörösen is milliomos mezőgazdasági nagyüzeme által tett szert. A jól jövedelmező kolhoznak köszönhetően nemcsak megszépültek, megújultak a környező települések, hanem az itt lakóknak megfelelő munka- és kereseti lehetőséget is biztosítottak.¹¹⁸ Fontos, hogy a Bíró Andor által irányított Tiszapéterfalvai Határőr Kolhoz nagy hatással volt nemcsak a megye gazdasági életére, hanem a régió lakosságának mindennapjaira is. A kolhoz működése idején az emberek életében ezáltal a stabilitás jegyei mellett nemcsak a fejlődés, hanem a jólét alapjai is megfigyelhetőek voltak. Mivel a kolhozban dolgozók sokat dolgoztak, így sok mindenhez hozzá is juthattak.

*„Hogyan is fogalmazhatnék röviden... Megvoltunk, sőt annál is jobban. Megvolt mindenünk, ami csak kellett. Volt, aki háborgott, mert többet akart, de az már maga sem tudta hányadán áll, annyira fent hordta az orrát. Ilyen ember rengeteg volt. Ezt leszámítva a család minden egyes felnőtt tagja dolgozott. A legfontosabb pedig az volt, hogy a család egyben legyen. Bárcsak újra minden a régi lenne...”*¹¹⁹

3.3. Bíró Andor kolhozelnök tevékenysége

---

¹¹⁵ BAKSA 2004: i.m. 4.

¹¹⁶ BÍRÓ Gyöngyi: „A megtett út” előtt és után. *Ukrajnai Magyar Krónika*, 2004. január 31. 6.

¹¹⁷ PÁNDY - Szekeres Anna: Így indult... 2013.09.11. <http://nbrl.com.ua/igy-indult/> (2023.04.12.)

¹¹⁸ DUPKA-HORVÁTH-MÓRICZ 1990: i.m. 98.

¹¹⁹ GAJDOS Viola: (szül.1959) tivadari adatközlő visszaemlékezése. Forgolány, 2022. május 11.

A Határőr Kolhoz akkori és egyetlen vezetője, Bíró Andor kolhozelnök volt. Fontos tudnivaló, hogy a Határőr Kolhoz nemcsak Kárpátalján vívott ki magának nevet, hanem még az Ukrán Szocialista Köztársaságon túl is nagy elismertségnek örvendett.¹²⁰

Történelem szakos tanárként kezdte életpályáját Bíró Andor. Másfél évtizeden át tanított a szomszéd falvakban, volt iskolaigazgató is. Figyelmesen foglalkozott az emberekkel, igyekezett őket minél jobban megismerni.¹²¹

Egy szempillantás alatt vált egy történelemtanárból-iskolaigazgató, iskolaigazgatóból-kolhozelnök. Ahogyan Bíró Andor mondta: „áthelyeztek Forgolányból Nagypaládra iskolaigazgatónak azzal a kéréssel, hogy vállaljam el ott a kolhoz-párttitkári teendőket is. Nagypaládon ugyanis csak két párttag volt abban az időben, pártszervezet pedig csak ott jöhetett létre, ahol három tag volt. Én lettem tehát a harmadik... Még be sem fejeztem az egyetemet, amikor behívtak a pártbizottságra, hogy mivel meghalt a nevetlenfalui kolhozelnök, vállaljam el a vezetői tisztséget. Megválasztottak, már kezdtem belejönni a dolgokba, a pedagógusi munka után nem volt könnyű, de két év után, 1964-ben átirányítottak szülőfalumba, Péterfalvára. Harminckét éves voltam akkor.”¹²² „Nem akartam otthagyni a nevetleni kolhozot, nagyon megszerettem azt a falut és azt a népet.”¹²³

3. kép. Bíró Andor 80. születésnapján

Forrás: [https://hu.wikipedia.org/wiki/B%C3%ADr%C3%B3_Andor_\(kolhozeln%C3%B6k\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/B%C3%ADr%C3%B3_Andor_(kolhozeln%C3%B6k))

Letöltés dátuma: 2022. május 11.

---

¹²⁰ MEDVE 1986: i.m. 9.

¹²¹ Sz.n.: Kolhoz. A határ mentén. *Fáklya Szovjet Híradó*, 1973. április 01. 23.

¹²² BIRÓ 2004: i.m. 6.

¹²³ TÓTH 2020: i.m. 78.

Közel 33 éven át volt a nagyszőlősi járási Határőr Kolhoz (később: Agrárcég) elnöke, s irányítása alatt az a megye legerősebb gazdasága lett, a területén lévő falvak pedig fejlettségük, lakosaik életszínvonala tekintetében messze megelőzték minden települést.¹²⁴ Ezért mindenki jól tudja, hogy a Tiszántúl felvirágoztatása szorosan összekapcsolódik Bíró Andor nevével.¹²⁵ Ha illusztris személyiség érkezett a megyébe, azt feltétlenül elvitték Péterfalvára. Több mint két és fél évtizeden át volt Ukrajna Legfelső Tanácsának képviselője. Bíró Andor sok fontos embert ismert. És ez jól jött, amikor valamilyen nagyobb problémát kellett megoldani.¹²⁶

4. kép. Bíró Andornak, a Határőr kolhoz elnökének az Ukrajnai Kommunista Párt Kárpátontúli Területi Bizottság Vezetőségi tagjának igazolványa (1963)

Forrás: Tiszaháti Tájélmúzeum

Az infrastrukturális fejlesztések sem maradhattak ki kezei alól. Kolhozelnöksége során végig ekképpen gondolkodott: „úgy kell építkezni, hogy a fiatalok különbül élhessenek és nagyobb távlatokat érezzenek itt, mint bárhol másutt. Ezért nem sajnáltuk soha a milliókat az óvodákra, az általános- és a középiskolákra, az utakra, a népi nemzetiségi hagyományokat őrző falumúzeumra, a kultúrotthonra, a 124 tagú ének- és táncegyüttes működtetésére, s most ezért költünk sportpályákra, uszodára, tornacsarnokra, de még vidámparkra is. Mert, ha egykor voltak is ellenzői az effajta törekvéseknek, ma nem tetszik rózsaszínű álomnak: ilyen apró falvakban felnövekedhetnek sokoldalúan művelt, bárhol helytállni tudó emberek, sőt akár tudósok, művészek, élsportolók is.”¹²⁷

A szövetkezet tagjai csaknem háromszáz képet vásároltak Kárpátalja legjobb festőitől. Az elnök a következő képen vélekedett erről: „Háromszáz kép lesz elhelyezve, s ezek közt húsz élmunkásnak a képe már meg van rendelve. Kifüggesztjük azokat is, hogy odacsalogassuk a mi

¹²⁴ BAKSA Lujza: Mire jó az ismeretség? *Kárpáti Igaz Szó*, 2002. január 5. 4.

¹²⁵ BIRÓ 2004: i.m. 6.

¹²⁶ BAKSA 2002: i.m. 4.

¹²⁷ MEDVE 1986: i.m. 9.

legjobb dolgozóinknak a mamáját, a férjét vagy feleségét, keresztlányát. Mert ha csak hegyek lennének, kút meg táj, az esetleg nem lenne olyan vonzó, hogy mindenki bemenjen a képtárba. Szerintem ez is jó módszer a kultúra, a nemzetiségi hagyomány fenntartására.” Később át is adták a képtárat, egy korábban elhanyagolt kastélyt alakítottak át erre a célra. Ez lehet mai napig is a falu (Péterfalva) s a környék ékessége. ¹²⁸ „6 évet volt főnököm, végül kidobott a munkámból, de azt mondom, hogy jól tette, mert megérdemeltem. Szerettem okoskodni. De nem haragudtam rá egy percet sem. Ezt leszámítva nagy korszakalkotó ember volt. Történelem szakos végzettséggel hatalmas kolhozot épített fel. Feltornázta magát, volt itt minden. Abban az időben a miniszterek idejártak vakációzni. Az öreg nagyon nagy koponya volt. Amit még elkell, hogy mondjak, hogy lett volna még klinika is, ami meg is épült, a gépek megvoltak véve, csak Szöllösön a fejesek nem engedték, azért nem lett befejezve azóta se.” ¹²⁹

1906-ban, Rákóczi hamvainak hazahozatalakor turulmadaras emlékoszlopot állítottak a kuruc csapatok első győztes csatájának helyszínén, Tiszabecs és Tiszaújlak között. Évtizedekig e szobornál emlékeztek a szabadságharcokra a fejedelem kurucainak ükunokái- magyarok, ruszinok, románok. ¹³⁰ Az emlékmű átvészelt a XX. század első felének viharait, mígnem a „felszabadító” szovjetrendszer ledöntötte, megsemmisítette azt, ¹³¹ mivel fasiszta jelképnek bélyegezték a már kegyhelynek számító oszlopot. S ennek hiányát, négy évtizeden át hiába emlegette mindhárom nemzetiség. ¹³² Nagy érdeklődés kísérte Bíró Andort, aki a Turul-emlékműről szólt. Maga Bíró Andor volt az, aki karrierje és szabadsága kockáztatásával sok éves kilincseléssel, személyes kapcsolatainak latba vetésével elérte, hogy az emlékművet a helybeli lakosság anyagi hozzájárulásával, 1989-ben visszaállították. ¹³³ A mű újraalkotásában Kárpátalja tervezői, építészei vettek részt, s mindnyájan nagy lelkesedéssel láttak munkához. ¹³⁴ Azóta minden év harmadik július vasárnapján itt van a kárpátaljai magyarok és a velük szimpatizáló ruszinok találkozója. ¹³⁵

Az elnök pedig e szavakkal vélekedett: „a vidék népének emlékezetében, tíz- és százezrek szívében ugyanúgy, mint az enyémben is, mindig ott lebegett a madár, a turul emléke, s fájónak, igazságtalannak tartottuk lerombolását.” Dupka György költő és szerkesztő, a KMKSZ akkori

---

¹²⁸ PÁLFY G. István: Péterfalva messze van? *Magyar Ifjúság*, 1986. december 05. 25.

¹²⁹ JENEI Károly (szül. 1960) tiszapéterfalvi adatközlő memoárja. Forgolány, 2022. május 09.

¹³⁰ Sz.n.: Kárpátalja. Újra felállítják a turulmadaras Rákóczi-emlékoszlopot. *Új Világ*, 1989. június 02. 2.

¹³¹ DR. SZÖLLÖSY Tibor: „Az élő Rákóczi”. *Honismeret*, 2003. 4. szám. 112.

¹³² Sz.n. 1989: i.m. 2.

¹³³ DR. SZÖLLÖSY 2003: i.m. 112.

¹³⁴ Sz.n 1989.: i.m. 2.

¹³⁵ DR. SZÖLLÖSY 2003: i.m. 112.

titkára ekképpen jegyezte meg: „Bíró Andor tekintélye és talpalásai nélkül, a Határőr agrárcég kolhoz anyagi áldozatai nélkül ma nem lenne újra Rákóczi-emlékművünk...”¹³⁶

Fontos, hogy az elnök mindig is abban a hitben élt, hogy egy hatalmas országban is, mint a Szovjetunió, lehet hivatása egy olyan parányi nemzetiségnek, mint a kárpátaljai magyarság. Hiszen azt az értéket nem csak a számok döntik el. Nem csak a különböző hagyományok ápolására és a magyar nyelvű iskoláztatás lehetőségére gondolt ezalatt, hanem a gazdasági élet szembetűnő eredményeire is. Mivel csak az teremtette meg minden más alapjait.¹³⁷

5. kép. „Soknemzetiségű vidékünk hősi múltja”. Kardot hozott a turulmadár - Magyaroknak magyar kultúra.

Forrás: Vödrös Attila: „Soknemzetiségű vidékünk hősi múltja”. Kardot hozott a turulmadár - Magyaroknak magyar kultúra. In.: Magyar Hírlap, 1989. július 27. 3

Azonban nem volt mindig könnyű dolga a fiatal kolhozelnöknek, ezt ő is a következőképpen állította: „ha azt mondanám, hogy simán ment az életem, nem mondanék igazat. Sikeres embernek tartom magam, ez az igazság, de általában göröngyös utakon jártam... Volt egy nehéz időszak, amikor kiszabadultak a börtönből azok az emberek, akiket a tudtom és befolyásom nélkül ítélték el. Ők megpróbáltak mindent, hogy ártsanak nekem. Naponta vádoltak meg valótlanul. 1965 tehát nagyon csúnya év volt, de elmúlt, s aztán mentek a dolgok a maguk rendjén. Közben képviselő lettem, az eredményeknek köszönhetően jöttek a kitüntetések, és ez így ment hatvanöt éves koromig, amikor „megöregedtem” és nyugdíjba mentem.”¹³⁸

¹³⁶ RÓZSA András: Visszaszállt a Turulmadár. *Képes* 7, 1989. szeptember 09. 17.

¹³⁷ PÁLFY 1986: i.m. 25.

¹³⁸ BIRÓ 2004: i.m. 6.

Bíró Andor erős kézzel kormányozta Péterfalváról „birodalmát”, ezért a vezetőt nem sokan szerették az emberek. ¹³⁹

A következőképpen nyilatkozott erről egy Forgolányban élő rokona: „*Sokan nem szerették, de a kolhozot fellendítette. Nem volt flegma ember, hazugság, ha azt mondják. Szívén viselte a kolhozot; nem hagyta, hogy lopjanak az emberek; becsületesen kellett dolgozni, na meg nagyon nagy kitüntetései voltak. Olyan volt, mint Verbőcön a vén Simon Józsi. Ezek jó kolhozelnökök voltak.*” ¹⁴⁰

Ahogy azt Bíró Andor mondta magáról: „Lehet, hogy egy-két dolgot másképp tennék, de például a munkastílusomon nem változtatnék. Azt mondták rám, hogy szigorú ember vagyok, de szerintem máshogy nem lehet.” ¹⁴¹ „*Kinek jó volt, kinek rossz. Nem tudott mindenkinek megfelelni, de nem volt rossz ember, az biztos. Valakinek szimpatikus volt, valakinek nem. Akármilyen jó dolgokat csinált, valaki akkor is azt mondta, hogy milyen rossz ember. Volt ő neki jó és rossz tulajdonsága, mint minden embernek. A másik dolog, hogy bitangok voltunk, nagyon szerettünk lopni. Ő nem tudta, hogy ki-mit vitt el, de már neki másnap be volt jelentve. Voltak besúgók. És ha nem is akart rosszat, tegyük fel volt olyan eset is, muszáj volt neki intézkedni, mert már bevolt jelentve. Ezért se szerették, mert nem tudtak mellette lopni...Szóval szigorú ember volt. Félték tőle.*”¹⁴²

Egyes vélemények szerint, sokféle módon támadhatják Bíró Andor tevékenységét, de egy valamit nem kérdőjelezhetnek meg. Ez nem más, mint a magyar nyelv megmaradása a falvak életében. ¹⁴³ Azt mondta erre Bíró Andor: „minden a vezetőkön áll.” Neki még soha senki nem mondta, hogy egy felirat milyen nyelvű legyen. Mindent úgy kellett felírni, hogy azok feltétlenül megértsék, akikre vonatkozik. Különben termelési eredmények sem lettek volna. ¹⁴⁴

---

¹³⁹ JUHANI Nagy János: Hazahívó Tiszahát. *Magyarország*, 1989. június 09. 7.

¹⁴⁰ TÓTH Zsigmond (szül.1957) forgolányi adatközlő visszaemlékezése. *Forgolány*, 2022. május 09.

¹⁴¹ BIRÓ 2004: i.m. 6.

¹⁴² KOMÁROMI József (szül. 1960) tiszapéterfalvi adatközlő visszaemlékezése. *Forgolány*, 2022. május 09.

¹⁴³ KŐSZEZGHY Elemér: Hét magyar falu egy kolhozban. *Népszabadság*, 1992. szeptember 4. 6.

¹⁴⁴ PÁLFY 1986: i.m. 24.

ÖSSZEFOGLALÁS

Szakedolgozatomban a tiszapéterfalvi Határőr kolhoz történetével és térszerkezeti fejlődésével foglalkoztam az 1948-1991 közötti időszakban.

A dolgozat három fejezetből áll, melyben az elemzések szakirodalmak, tanulmányok, visszaemlékezések és sajtók segítségével készültek.

Az első fejezet megírása után vált világossá számomra a szocializmus kialakulásának története, melynek alapjait Marx és Engels teremtette meg és a Szovjetunió első vezetője, Lenin, majd utódja, Sztálin szilárdította meg. Sikerült a meglévő ismereteimet tovább bővíteni Marx és Engels egyik legmeghatározóbb alkotásával, „A kommunista párt kiáltványa” című munkájával, ami világosan megmutatta a kommunista diktatúra születését, a magántulajdon megszüntetését, és a tervgazdálkodás kezdeti lépését.

A második fejezet megírása átfogó képet adott Kárpátalja kolhozosításával kapcsolatos történések sorozatáról, amelyek nagyban megváltoztatták a tiszaháti magyar falvak mindennapi életét. Ebben a fejezetben egészíthettem ki a szakirodalom, tanulmány segítségével a már meglévő ismereteimet, s kaptam egy átfogó képet az 1944-es szovjet hatalomváltást követő évek nehézségeiről, illetve a fennálló rendszer elfogadásáról.

A harmadik fejezet megírása tovább bővítette ismereteimet, és sikerült levonnom azt a következtetést, hogy Bíró Andor, aki közel 33 évet irányította a Tiszapéterfalvai Határőr Kolhozot, sokat tett a gazdaság talpra állításáért, a helyi lakosok itthon maradásáért, továbbá a magyarság megmaradásáért is. Betekintést nyerhettem e fejezet írása közben nemcsak a gazdasági élet egyes szegmenseibe, hanem az infrastrukturális fejlesztések megannyi eredményeihez is. Bíró Andor Kárpátalja neves személyiségeként maradt meg az itt élő emberek emlékezetében. 2018. október 5-én 89 évesen sajnos távozott az élők sorából, maga után hagyva a rengeteg példaértékű cselekedetet, na meg persze a szocialista munka hőse, az Ukrán SZSZK Legfelsőbb Tanácsának képviselője címét. Ebben a fejezetben a sajtó mellett, a tiszapéterfalvai adatközlők visszaemlékezései szintén pozitív ismeretekkel járultak hozzá a munkámhoz.

Úgy vélem, hogy sikerült megvalósítanom dolgozatom során a számomra kitűzött célokat. Úgy gondolom, hogy egy nagy lépést tettem e téma megismerése felé, s ezáltal szeretném a továbbiakban még részletesebben és pontosabban megismerni a már széthulló Szovjetunió időszakában élő tiszaháti magyar társadalom mindennapjainak történelmét.

РЕЗІЮМЕ

Тема дипломної роботи: Історія та розвиток просторової структури колгоспу «Прикордонник» в с. Пийтерфолво (1948–1991).

Робота складається з трьох розділів, у яких проведено аналіз за допомогою літератури, досліджень, спогадів, преси.

Після написання першого розділу мені стала зрозумілою історія розвитку соціалізму, основи якого були створені Марксом і Енгельсом і закріплені першим лідером Радянського Союзу Леніним, а потім його наступником Сталіним. Мені вдалося ще більше розширити наявні знання за допомогою однієї з найбільш визначальних праць Маркса та Енгельса, «Маніфесту комуністичної партії», яка чітко показала народження комуністичної диктатури, скасування приватної власності та початковий крок планової управління.

Після написання другого розділу для мене стала зрозуміло низка подій, пов'язаних із Колгоспом на Закарпатті, які дуже змінили повсякденне життя угорських сіл Тисохата. У цьому розділі я змогла доповнити наявні знання за допомогою літератури та досліджень, і я отримав вичерпну картину труднощів років після зміни влади 1944 року та прийняття існуючої системи.

Написання третього розділу ще більше розширило мої знання, і мені вдалося зробити висновок, що Біров Андор, який майже 33 роки керував колгоспом „Прикордонників” с. в Петрово багато зробив для відновлення економіки, утримання місцевого населення дома та підтримання угорської культури. Під час написання цього розділу я усвідомила не лише певні сегменти економічного життя, а й численні досягнення інфраструктурного розвитку. Біров Андор залишився в пам'яті тутешніх людей як відома особистість Закарпаття. 5 жовтня 2018 року на 89-му році життя він, на жаль, пішов із життя, залишивши багато вірцевих вчинків і, звичайно, звання Героя Соціалістичної Праці, депутата Верховної Ради УРСР. У цьому розділі, окрім преси, спогади жителів села також сприяли моїй роботі з позитивними спогадами.

Вважаю, що мені вдалося досягти поставлених собою цілей у своїй роботі. Я вважаю, що зробила великий крок до ознайомлення з цією темою, і таким чином я хотіла би ще детальніше ознайомитися з повсякденною історією угорського суспільства, яке жив і живе що живе після розпаду Радянського Союзу.

IRODALOMJEGYZÉK

Monográfiák, szakkönyvek

1. BOTLIK József – Dupka György: „Ez hát a hon...” Budapest - Szeged, Mandátum – Universum Kiadó. 1991.
2. CSANÁDI György: Sorsfordító évek sodrásában. PoliPrint Kiadó, Ungvár, 2004.
3. DUPKA György: A szovjet hatóság megtorló tevékenysége Kárpátalján (1944-1991). Intermix Kiadó, Ungvár, 2014.
4. DUPKA György-HORVÁTH Sándor-MÓRICZ Kálmán: Sorsközösség. A kárpátaljai magyarok a 80-as évek végén. Kárpáti Kiadó, Ungvár, 1990.
5. FEDINEC Csilla - Font Márta - Szakál Imre - Varga Beáta: Ukrajna története: régiók, identitás, államiság. Gondolat Kiadó, Budapest, 2021.
6. OFICINSZKIJ Román: Kárpátalja 1919 – 2009 történelem, politika, kultúra. Szerk.: Fedinec Csilla-Vehes Mikola, Budapest-Ungvár Argumentum MTA Etnikai – nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 2010.
7. G.F. Alekszandrov-M.R. Galaktjonov-V.Sz. Kruzskov-M.B. Mitjin-P.N. Poszpjélov-V.D. Mocsálov: Joszif Visszarionovics Sztálin. Szikra Könyvkiadó, Budapest, 1949.
8. HELLER Mihail – Nyekrics Alekszandr: Orosz történelem. A Szovjetunió története. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
9. LUKÁCS Attila: A magyar–magyar kapcsolatok alakulása (1944–91). A magyar– magyar kapcsolatok és a szovjet korszak. In. Acta Beregsasiensis, 2009/1 VIII. évfolyam, 1. kötet. PoliPrint Kft, Ungvár, 2009.
10. MITROVITS Miklós: Sztálin árnyékában. A szovjet modell exportja Kelet-Közép-Európába (1944-1948). Országház Könyvkiadó, Budapest, 2018.
11. SZAMBOROVSKYKNÉ Nagy Ibolya: Oktatáspolitikai és történelemtanítás a Szovjetunióban és Ukrajnában (1945–2010), Lira Poligráfcentrum, Ungvár, 2013.
12. SZERHIJ Jekelcsik: Ukrajna története. Egy modern nemzet születése. Kairosz Kiadó, Budapest, 2014.
13. TÓTH István: A folytonosság újjáteremtése. Kárpátaljai beszélgetőkönyv. Magyar Napló, Budapest, 2020.
14. UJLAKY István: Tiberius és Sztálin. Flaccus Kiadó, Budapest, 2007.11.

Tudományos tanulmányok, szakcikkek

1. BOGNÁR Lilla: A hatalomgyakorlás módszerei a sztálini Szovjetunióban és a nemzetiszocialista Németországban. A szovjet és a német jog jellegzetességeiről. Gondolatok a hatalomgyakorlásról. In.: https://dtk.tankonyvtar.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/4133/02_bognar_lilla.pdf?sequence=1&isAllowed=y (2023.02.24.) 2.
2. BORBÉLY Sándor: Az egyenlőtlenség politikája az államszocializmus éveiben-jutalmazási technikák a kollektív gazdaságokban. 2018.
3. BORBÉLY Sándor: A szovjet politikai diktatúra által konstituált történeti múlt. – A lokális időtapasztalat intézményes átalakítása Kárpátalján az 1960–1980-as években. In: Múltunk 2016. 2. szám.
4. BORBÉLY Sándor: Informális gazdasági stratégiák és hétköznapi politikai gyakorlatok Kárpátalja határvidéki régiójában az államszocializmus és a poszt szocializmus éveiben. Doktori (PhD) értekezés. Debreceni Egyetem BDT, 2021.
5. HÉDERNÉ Dr. Kozák Róza: Lenin „Állam és forradalom” című munkájának értelmezése. Acta Universitatis Szegediensis: sectio philosophica, Acta Philosophica Tomus IX. 1968.3.
6. KRAUSZ Tamás: Lenin. Társadalomelméleti rekonstrukció. Napvilág Kiadó, Budapest, 2008.
7. MOLNÁR D. Erzsébet: Kárpátaljai magyarok a Szovjetunió hadifogoly- és munkatáborokban (1944-1953). Doktori (PhD) értekezés. Debreceni Egyetem BTK, 2015.
8. OROSZ Júlia: A falusi parasztság – egy kolhoz belső életének jellegzetességei Kárpátalján, 1948–1953. Betekintő, 2020. 14. évf. 3. sz.
9. SZERDAHELYI István: A sosem létezett szocializmus. Saluton Kiadó, Budapest, 2005. 6.11.
10. SZENTES Tamás: Marx politikai gazdaságtana. Avagy: marxista volt-e maga Marx? Budapesti Corvinus Egyetem Közgazdaságtudományi Kar, 2018.
11. VÁRADI Natália: A szovjet hatalom kiépítésének kezdeti lépései Kárpátalján 1944–1946. Betekintő, 2019. 13. évf. 1. sz.
12. VARGA Zsuzsanna: Modell transzferek keletről és nyugatról: mezőgazdasági termelősövetkezetek Magyarországon (1949-1989). In. A sztálini kolhozmodell és exportja Kelet-Közép-Európába. Budapest, 2014.

13. Ю. З. ДАНИЛЮК. Донецька область опубліковані результати дослідження про масові політичні репресії у 1918—1991 рр. Звід.: Реабілітовані історією. Донецька область. Книга перша. Київ-Донецьк, Видавництво Регіон. 2004.

14. О. Д. ДОВГАНИЧ: Репресії проти громадян за антирадянську та антиколгоспну агітаціюват. Звід.: Реабілітовані історією.Закарпатська область. Редактор: Д. М. Федака. Ужгород, ВАТ ”Видавництво “Закарпаття”, 2003.

Világhálóról felhasznált anyagok

1. <https://www.investopedia.com/terms/f/friedrich-engels.asp> (2022.10.26.)
2. [Szovjet-Oroszország iparosítása 1. - Forradalmi Forrás \(blog.hu\)](#) (2022.10.26.)
3. https://amirolatortenelem.blog.hu/2015/09/24/holodomor_az_ukran_holokausz (2023.02.24.)
4. PÁNDY - Szekeres Anna: Így indult... 2013.09.11. <http://nbrl.com.ua/igy-indult/> (2023.04.12.)

Sajtó

1. ANDOR György: Épül, szépül, fejlődik. *Kelet-Magyarország*, 1971. november. 7.
2. BODÓ Ferenc: Aktázás nélkül, bürokráciamentesen dolgoznak a mi tanácsaink. *Népszava*, 1950. október 12.
3. BIRÓ Gyöngyi: „A megtett út” előtt és után. *Ukrajnai Magyar Krónika*, 2004. január 31.
4. BAKSA Lujza: Az ember, akinek neve fogalom. Bíró Andor 75 éves. *Kárpáti Igaz Szó*, 2004. február 3.
5. BAKSA Lujza: Mire jó az ismeretség? *Kárpáti Igaz Szó*, 2002. január 5.
6. DULAI Sándor: Mi lesz veled, Kárpátalja? *Szabad Föld*, 1997. január 7.
7. DR. SZÖLLŐSY Tibor: „Az élő Rákóczi”. *Honismeret*, 2003. 4. szám. 112.
8. A szovjethatalom kettős arca Kárpátalján. Interjú Szamborovszkyné Dr. Nagy Ibolyával. Készítette: Espán Margaréta. *Kárpátalja*, 2015. november 19. In.: <https://karpataljalap.net/2015/11/18/szovjethatalom-kettos-arca-karpataljan> (2023.04.27.)
9. HORVÁTH Gergely Krisztián: Kommunista agrárpolitika és a kollektivizálás első hulláma Magyarországon. *Magyar Szemle*, 2019.1-2. szám. 50.
10. IMRE Ottó: Lenin a szocialista gazdaság irányításáról. *Tisza Táj*, 1967. 21.évfolyam, 11. szám.

11. JUHANI Nagy János: Hazahívó Tiszahát. *Magyarország*, 1989. június 09.
12. KŐSZEGHY Elemér: Hét magyar falu egy kolhozban. *Népszabadság*, 1992. szeptember 4.
13. KRAUSZ Tamás: 1905 a lenini paradigmában – adalékok. Lenin kapitalizmus-elemzése és a forradalom. *Eszmélet*, 2005. 17. évfolyam, 65-68. szám.
14. MOLDOVA György: Európa hátsó udvara. Riport Keletről (részlet). *Kárpáti Igaz Szó*, 2004. február 3.
15. MEDVE Piroska: Kolhoz, a Kárpátok aljában. *Szabad Föld*, 1986. december 12.
16. PÁLFY G. István: Péterfalva messze van? *Magyar Ifjúság*, 1986. december 05.
17. POPOVICS Zsuzsanna: A legnagyobb tragédia a kolhozosítás volt. Nagydobronyt soha nem bombázták. *Kárpátalja*, 2001. november 23., 45. szám. In.: <https://karpataljalap.net/2001/11/23/legnagyobb-tragedia-kolhozositas-volt> (2022.05.12)
18. RÓZSA András: Visszaszállt a Turulmadár. *Képes* 7, 1989. szeptember 09.
19. SERES Ernő: Mironovszkája rövid úton. A fehérgyarmati járás kapcsolata a kárpátontúli területtel. *Kelet-Magyarország*, 1968. november 13.8.
20. Sz.n.: Kolhoz. A határ mentén. *Fáklya Szovjet Híradó*, 1973. április 01.
21. Sz.n.: Kárpátalja. Újra felállítják a turulmadaras Rákóczi-emlékoszlopot. *Új Világ*, 1989. június 02.
22. Sz.n.: Forró szeretettel fogadták megyénkben a kárpátukrajnai kolhozparasztküldöttség tagjait. *Délmagyarország*, 1950. október 10.
23. Sz.n.: Boldog életükről számoltak be Sándorfalván a kárpátukrajnai kolhozparaszt-küldöttség tagjai. *Délmagyarország*, 1950. október 11.
24. V. MINAJEVA-L. SULZSENKO: Négy interjú a kolhozelnökkel. *Lányok, Asszonyok*, 1987. február 01.
25. VAGYIM Arisztov: Új módszerek, új kegyetlenségek. Szemelvények Vlagyimir Iljics Lenin életéből. (3. rész) *Hetek Közéleti Hetilap*, 2004. április. 12. 8. évfolyam. 15. szám.
26. ZSAN Kacer: Hogyan élnek a magyarok a Szovjetunióban? *Fáklya Szovjet Híradó*, 1989. január 08.

Adatközlők

1. Jenei Károly (szül.1960) tiszapéterfalvi adatközlő visszaemlékezése. Forgolány, 2022. május 09.
2. Tóth Zsigmond (szül.1957) forgolányi adatközlő visszaemlékezése. Forgolány, 2022. május 09.

3. Komáromi József (szül. 1960) tiszapéterfalvi adatközlő visszaemlékezése. Forgolány, 2022. május 09.

4. Gajdos Viola: (szül.1959) tivadari adatközlő visszaemlékezése. Forgolány, 2022. május 11.

I. SZÁMÚ MELLÉKLET

Adatközlők memoárja

AK = Jenei Károly (szül. 1960. március 21.)

- **KB:** Mielőtt rátérnék a kérdésekre, megmondaná Karcsi bácsi, hogy mikor született?
- **AK:** Persze...1960. március 21-én.
- **KB:** Mi a végzettsége, foglalkozása?
- **AK:** Az Ungvári Egyetemen tanultam matematika szakon, képzeld el, csak nem mentem be az utolsó vizsgámra, így kitettek. Nagy hiba volt, túlokoskodtam mindent. Most meg láthatod, felcsaptam Jóskával a csirkebizniszbe...- mondja jó kedvvel.
- **KB:** Akkor rá is térnék a lényegre, már ha itt vannak, a csirkéken kívül beszéljünk már egy kicsit a kolhozról is.
- **AK:** Kolhoz?
- **KB:** Bizony...
- **AK:** Hát én dolgoztam ott, 6 évet méghozzá.
- **KB:** Mit dolgozott? Továbbá nagyon örülnék, ha mondana pár információt Bíró Andorról.
- **AK:** Én nagyon jóban voltam az öreggel képzeld, nagyon szeretett. Úgy beszéltem vele, mint most veled. 6 évet volt a főnököm az öreg. Tudod minek tett meg?
- **KB:** Hallgatom Karcsi bácsit.
- **AK:** Kivoltam választva minőség ellenőrnek. Csináltam egy manővert, elmentem magyarba, nem jöttem időben haza, nem jelentem meg a pártgyűlésen, összeveszttem vele, oszt kidobott.
- **KB:** Megromlott a kapcsolatuk ezután?
- **AK:** Dehogysis. Kidobott a munkából és azt mondom, hogy jól tette. Szerettem okoskodni. A lényeg, hogy csak jókat lehet írni róla.
- **KB:** Igyekszem Karcsi Bácsi...
- **AK:** A lényeg, hogy nagy korszakalkotó ember volt, azt írd. Történelem szakos végzettséggel hatalmas kolhozot épített fel. Feltornázta magát, volt itt minden. Képzeld el, hogy abban az időben a miniszterek idejártak vakációzni.
- **KB:** Csak pozitív dolgokat tudnánk mesélni akkor, igaz?
- **AK:** Csak jót, igen. Az öreg nagyon nagy koponya volt. Hallod, csak a sportkomplexum volt 700 ezer rubel. És ha engedték volna, lett volna még melegvizes uszoda is. Na volna

még klinika is, ami meg is épült, a gépek megvoltak véve, csak Szőlősön a fejesek nem engedték, azért nem lett befejezve azóta se.

- **KB:** Köszönöm a válaszait!

AK = Komáromi József (szül. 1960)

- **KB:** Most pedig Jóska bácsitól kérdezném meg, hogy mikor született?

- **AK:** Én is '60-ba, mint Karcsi, csak én

- **KB:** Jóska bácsi, mit tudna ehhez hozzáfűzni? Dolgozott a kolhozban?

- **AK:** Én nem dolgoztam, kint voltam Oroszba.

- **KB:** Ettől függetlenül, hogyan vélekedik Bíró Andorról? Miért van az, hogy valaki csak jót mond a személyéről, s mért van az, hogy valaki az ellenkezőjét?

- **AK:** Bíró Andor a maga nevében, jót csinált. Olyan patrióta volt, aki mindig tett valami jót. Sokat építkezett például. Hogy sokan elítélik, az is biztos, de nem volt rossz ember. Hogy is mondjam neked, valakinek szimpatikus volt, valakinek nem. Akármilyen jó dolgokat csinált, valaki akkor is azt mondta, hogy milyen rossz ember. Volt ő neki jó és rossz tulajdonsága, mint minden embernek. A másik dolog, hogy bitangok voltunk, nagyon szerettünk lopni. És ő nem tudta, hogy ki-mit vitt el, de már neki másnap be volt jelentve. Voltak besúgók. És ha nem is akart rosszat, tegyük fel volt olyan eset is, muszáj volt neki intézkedni, mert már bevolt jelentve. Ezért se szerették, mert nem tudtak mellette lopni...

- **KB:** Lopás alatt mit ért?

- **AK:** Inkább a paradicsomot lopták a nők, asszonyok, mert volt hova nekik rejteni. S hiába kopekek voltak, akkor is jól esett az embereknek lopni. Hát ilyenek voltunk, szerettük a potyát. Ezért se nagyon szerették őt, mert nem tudtak mellette lopni.

- **KB:** Milyen jelleme volt Andor bácsinak?

- **AK:** Hát szigorú ember volt. Félték tőle, az biztos.

- **KB:** Köszönöm a válaszait!

- **AK:** Szívesen, máskor is.

AK = Tóth Zsigmond (szül. 1957. július 17.)

- **KB:** Zsiga bátya, mit tudna nekem mondani Bíró Andorról? Milyen ember volt ő? Biztosan tudna róla mondani valamit, hisz családban volt. Miért nem szerették sokan?

- **AK:** Szívén viselte a kolhozt.

- **KB:** És ezért nem szerették?

- **AK:** Hát igen. Nem hagyta, hogy lopjanak, becsületesen kellett dolgozni, érted, na meg nagyon nagy kitüntetései voltak.

- **KB:** Sokszor hallottam azt, hogy nyers, flegma ember volt, erről mit tudna mondani neked?

- **AK:** Nem igaz, nem volt flegma, ilyet ne írájál, hazugság, ha ezt mondják. Sokan nem szerették, de a kolhozot fellendítette. Olyan volt, mint Verbőcön a vén Simon Józsi. Ezek ketten jó kolhozelnökök voltak.

- **KB:** Köszönöm a választ!

AK = Gajdos Viola (szül. 1959. január 19.)

- **KB:** Mielőtt rátérnék a kérdésekre, megtudná mondani a születési dátumát?

- **AK:** '59-be születtem január 19-én.

- **KB:** Tetszett dolgozni a kolhozban?

- **AK:** Bizony, boltos voltam, na meg egy kis ideig postás is. Sokat dolgoztam.

- **KB:** Mit tudna neked mondani Bíró Andorról?

- **AK:** Nagyon pontos ember volt, odafigyelt mindenre, tőle mindenki félt.

- **KB:** Hogyan éltek akkor?

- **AK:** Hát azt kell mondjam, hogy megvolt mindenünk, még attól is több. Szóval megvolt mindenünk, ami kellett.

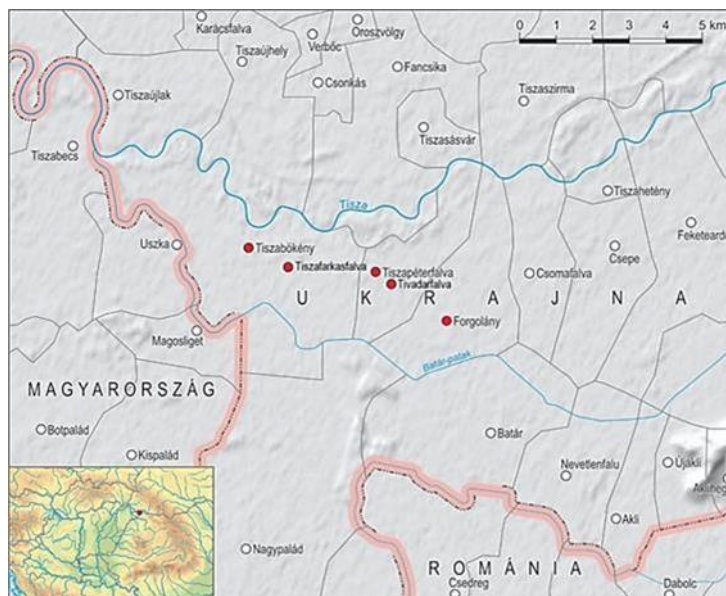
- **KB:** Biztosan voltak, akik elégedetlenek voltak az akkori helyzettel.

- **AK:** Persze, hogy voltak, nem is kevesen. Az olyan azt sem tudta, hányadán áll, annyira fenn hordta az orrát. De mi nekünk jó volt minden. A lényeg az volt, hogy a család egyben legyen. Szóval jó életünk volt, bárcsak újra minden a régi lenne...

- **KB:** Köszönöm, hogy válaszolt Viola néni!

II. SZÁMÚ MELLÉKLET

1. kép. A vizsgált település földrajzi elhelyezkedése (MTA CSFK Földrajztudományi Intézet; Nemerkenyi Zsombor szerkesztése)

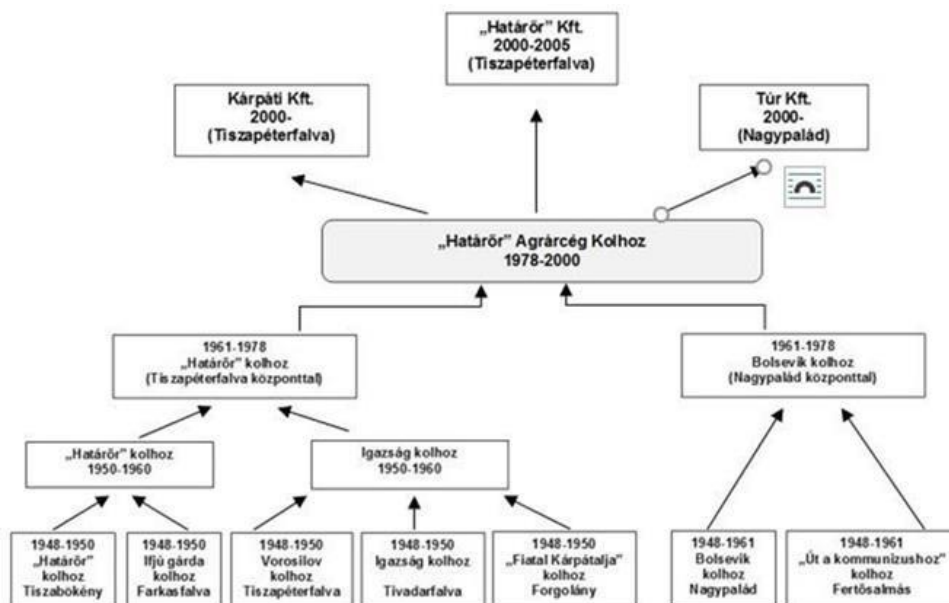
Forrás: Borbély Sándor: Informális gazdasági stratégiák és hétköznapi politikai gyakorlatok Kárpátalja határvidéki régiójában az államszocializmus és a posztoszocializmus éveiben. Doktori (PhD) értekezés. Debreceni Egyetem BDT, 2021.13.

2. kép. A Határőr Kolhoz vezetőségének ülése (1963)

Forrás: Tiszaháti Tájélmúzeum

1. ábra. A „Határőr” Agrárcég kolhoz szerkezeti átalakulása (1948-2018)

Forrás: Borbély Sándor: Informális gazdasági stratégiák és hétköznapi politikai gyakorlatok Kárpátalja határvidéki régiójában az államszocializmus és a poszt szocializmus éveiben. Doktori (PhD) értekezés. Debreceni Egyetem BDT, 2021.13.

3. kép. Bíró Andor 80. születésnapján

Forrás: [https://hu.wikipedia.org/wiki/B%C3%ADr%C3%B3_Andor_\(kolhozeln%C3%B6k\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/B%C3%ADr%C3%B3_Andor_(kolhozeln%C3%B6k))

Letöltés dátuma: 2022. május 16.

4. kép. Bíró Andornak, a Határőr kolhoz elnökének az Ukrajnai Kommunista Párt Kárpátontúli Területi Bizottság Vezetőségi tagjának igazolványa (1963)

Forrás: Tiszaháti Tájélmúzeum

5. kép. „Soknemzetiségű vidékünk hősi múltja”. Kardot hozott a turulmadár - Magyaroknak magyar kultúra.

Forrás: Vödrös Attila: „Soknemzetiségű vidékünk hősi múltja”. Kardot hozott a turulmadár - Magyaroknak magyar kultúra. In.: Magyar Hírlap, 1989. július 27. 3.